

Szemethy Tamás

Gyulai Gyulay Ferenc felemelkedése

*Mikrotörténelmi elemzés a 18. századi új elit társadalmi mobilitásáról**

Magyarország helyzete a 18. század folyamán megváltozott a 16–17. századhoz képest. A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc lezárása után az egykori középkori országhatár szinte egésze a bécsi székhelyű Habsburg dinasztia fennhatósága alá került. Az ebből következő változások egyike, mint azt több helyütt – kortárs szerzőktől és későbbi korok történészeitől – olvashatjuk, hogy a hagyományos arisztokrácia új udvarhű elemekkel *hígult fel*, a magyar társadalom elit rétegét alkotó főnemesség közé az udvari érdek kiszolgálói kerültek, mind a feltörekvő magyar köznemesség soraiból, mind pedig idegen eredetű családok tagjai közül.¹

MÓDSZER ÉS KÉRDÉSFELVETÉS

Korábbi prozopográfiai elemzésem során arra tettem kísérletet, hogy alaposabb vizsgálat alá vonjam annak a 91 személynek a felemelkedését, akik 1711 és 1799 között köznemesként magyar bárói vagy grófi címet nyertek.² A kvantitatív elemzésből kiderült, hogy mely életutak tekinthetők egyértelműen atipikusnak, illetve hogy a katonák és a hivatalnokok között jellemzően hogyan alakult a felémelt személyek karrierje. Ugyanakkor a prozopográfia módszertana kevésbé teszi lehetővé, hogy az életrajzi adatok mögött meglássuk a cselekvő egyént, a személyt, aki jó érzékkel gazdálkodott vagyoni, kulturális és társadalmi tőkájével, és megtalálta a módját, hogy éljen az előre jutásának segítésére kínálkozó lehetőségekkel. Jelen munkámban ezt a hiányt szeretném pótolni a 18. századi új elit egy tipikusnak ítélt tagjának kvalitatív esetelemzése kapcsán.

A vizsgált csoport egy kevésbé ismert tagja volt gróf gyulai Gyulay Ferenc, aki bár bárói, majd grófi rangemelésére elérése előtt nem viselt különösebben magas, országos jelentőségű hivatalokat, mégis jelentős birtokadományokat nyert, és a magyar arisztokrácia exkluzívabb grófi csoportjába sikerült bejutnia, ráadásul mindezt nem a 18. század végének kedvezőbb udvari környezetében, hanem az

* A tanulmány az NKFIH K 116 166 kutatási projekt, „A magyarországi rendiség politikai kultúrája, 1526–1848” támogatásával jött létre.

¹ Grünwald 1910: 64; Weis 1930: 137–138; Fekete Nagy 1933: 20–21; Wellmann 1941; Acsády 1944: 353; Barta 1984: 152; H. Balázs 1989: 897–898; R. Várkonyi 1989: 132; Vörös 1989: 682, 716; Barta 2000: 38–39; Poór 2009: 72.

² Szemethy 2020a.

1720–1730-as években.³ Annak ellenére, hogy az új arisztokrata csoport tagjai elméletileg a korabeli társadalom elitjéhez tartoztak, így joggal feltételezhetnénk, hogy életpályájuk rekonstruálásához elegendő forrás áll a rendelkezésünkre, valójában sok esetben az alapvető életrajzi adatok összegyűjtése is nehézségekbe ütközött. Gyulay Ferenc esetében – szerencsés módon – ez másként alakult, ugyanis mind hivatalnoki működését, mind pedig birtokszerzési tevékenységét, házasságkötésének körülményeit rekonstruálni lehet a korszakból fennmaradt dokumentumok és a később keletkezett feldolgozások alapján.⁴

Rendelkezésünkre áll olyan forrásanyag, amelyből részletesebben is bepillantást nyerhetünk egy törekvő megyei köznemes felemelkedésébe. Nedeczky Gáspár dömösi plébános 1891-ben adta ki családja történetét, amelyben hol kivonatos, hol pedig szó szerinti formában közölte a családi levéltárban fellelhető iratokat.⁵ A szerző egyik felmenője, Nedeczky Sándor évtizedekig húzódó vitába keveredett Gyulay Ferencsel, melynek menetét részletekbe menően olvashatjuk az idézett munkában.⁶ Erről az esetről különlegesen jó forrásanyag áll rendelkezésre. Azt remélem, hogy ebből kiindulva egy olyan képet mutathatok be, amely általános lehetett a 18. század feltörekvő köznemesi körében.

Esettanulmányomban a mikrotörténelem hármasság definícióját követem,⁷ vagyis egy társadalmi csoportnak nem az egészét kívánom elemezni – mivel ezt már korábban megtettem –, hanem csak egyetlen tagját vonom mikroelemzés alá. Ugyanakkor nem biográfiai összefoglalót készítettem, hanem Gyulay Ferenc felemelkedése kapcsán azokhoz a nagyobb kérdésekhez szerettem volna kapcsolódni, hogyan képzelhető el a társadalmi mobilitás a 18. század első felében. Mely elemekből állhat egy tipikus, a köznemesség soraiból a magyar arisztokraták közé vezető karrierív? Mely nehézségekkel kellett szembenéznie a kor feltörekvő köznemesinek, és milyen megoldásokat találhattak ezekre a problémákra? Meggyőződésem szerint az, hogy Gyulay Ferenc életére vonatkozóan különösen jók a forrásadottságaink, nem jelenti azt, hogy élete valóban jelentősen eltért

³ Bárói címét 1732-ben, grófi rangemelését 1735-ben nyerte. MNL OL A 57 MKL LR 36. k. 705–709; uo. 37. k. 356–359.

⁴ Nedeczky Sándorral folytatott viszálya miatt élete viszonylag részletesen dokumentált. Nedeczky 1891: 146–442.

⁵ Nedeczky 1891. (A fedlapon olvasható, hogy ekkor dömösi plébános volt.) A Nedeczky Gáspár által használt iratok egy része bekerült a Magyar Nemzeti Levéltár állományába, így azokban az esetekben, amikor az eredeti irat fellelhető volt, az eredetit is hivatkoztam. MNL OL P 512 Nedeczky családi levéltára. Az iratok és az 1891-es kötet adatainak könnyebb összevetése végett a Nedeczky Gáspár által alkalmazott iratszámolás szerint adom meg a fellelt anyagok jelzetét (ezek az iratok hátulján piros tintával kerültek felvezetésre). A per kései utóéletéről tudósít elméletileg a Komárom-Esztergom Megyei Levéltárban található levélváltás, azonban, ebben nincs érdemi információ Gyulay Ferenc életére vonatkozóan: Nedeczky család tagjainak levelezése a Szentiványi és a Gyulay család ellen folytatott perük ügyében, 1794. MNL KEML XIII.1 5c 424. Kontrollforrást biztosít a Pálffyak malackai levéltárába került anyag, mely a per kapcsán több tanúvallomást, osztályos iratot, és végrendeletet magába foglal: NÓLA HA Marchegg – Fürstliches Pálffy Archiv von Malacka. Kt. 93. Varia 1. Arm. 3. Lad. 4. Fasc. 8. Nr. 17, 18, 24.

⁶ Nedeczky 1891: 347–387.

⁷ Szijártó 2014: 16–18.

volna a magyar főnemesség soraiba újonnan belépő hivatalnokokétól. A kiemelkedően jó forrásadottságok részben a szerencsének köszönhetően, részben pedig a Gyulay birtokainak megszerzése kapcsán folytatott peres eljárások miatt állhattak elő, amely nem tekinthető igazán különleges körülménynek a korban. A mikrotörténelem harmadik definíciós elemeként munkám során egyben azt is szerettem volna láttatni, hogy Gyulay Ferenc cselekvő egyén, nem pedig a történelmi folyamatoknak kiszolgáltatott passzív szereplő.

Esettanulmányom elkészítéséhez a fentebb említett, Nedeczky-féle munkán kívül egyrészt a Pálffy levéltár részeként fennmaradt, Gyulay Ferenchez kapcsolódó birtoklástörténeti forrásokat tudtam felhasználni,⁸ másrészt a Királyi Könyvekben, illetve a Magyar Kamaránál megtalálható, Gyulay életére, házasságaira, birtokszerzéseire, hivatalnoki működésére vonatkozó adatokat.⁹ Ezeket az anyagokat egészítettem ki az elérhető genealógiai- és vármegyétörténeti szakirodalommal, melyek segítségével még teljesebb képet kaphattam a vizsgált személy életéről.¹⁰

GYULAY FERENC SZÁRMAZÁSA

Gyulay Ferenc annak ellenére volt kevésbé ismert tagja a 91 fős új arisztokrata csoportnak, hogy élete során hatalmas vagyont gyűjtött,¹¹ főispáni kinevezést nyert,¹² illetve III. Károly uralkodása alatt egyedüli köznemesként sikerült eljutnia a grófi címig.¹³ Az életére vonatkozó adatgyűjtést nehezítette, hogy legalább nyolc különböző Gyulay nemes család élt ekkoriban. Az elmúlt évszázadokban többeknek meggyűlt a bajuk a különböző famíliákra vonatkozó adatok elkülönítésével.¹⁴ Ráadásul a 18. század első felében több gróf Gyulay Ferenc is élt, így a prozopográfiai elemzéshez szükséges adatgyűjtés során el kellett különíteni a rá, vagyis a gyulai Gyulay családból származó, illetve az erdélyi marosnémeti és

⁸ NÖLA HA Marchegg – Fürstliches Pálffy Archiv von Malacka. Kt. 93. Varia 1. Arm. 3. Lad. 4. Fasc. 8. Nr. 17, 18, 24. Bár a család köznemesi ágának – amely 1760-tól a véggyulai előnevet használta (Kempelen 1911–1932: XI. 595.) – levéltára 1942-ben Diósgyőrön Gyulay Tibornál nagyjából 100 tétel terjedelemben fellelhető volt, ennek ma már nem találtam nyomát. Azonban a Baán Kálmán által készített rövid leírás alapján elképzelhető, hogy ebből is dolgozott Kempelen Béla. Baán 1942–1945: 382; Kempelen 1911–1932: XI. 595–596.

⁹ MNL OL A 57 MKL LR; MNL OL E 156.

¹⁰ Kempelen 1911–1932; Nagy 1857–1868; Borovszky 1907, 1908a, 1908b.

¹¹ Birtokokat szerzett Komárom és Esztergom vármegyékben. Borovszky 1907: 59, 71, 73, 94; Borovszky 1908a: 37, 390. Továbbá az ungvári uradalmat zálogjogon bírta. MNL OL E 156 a. 157. 63.

¹² MNL OL A 57 MKL LR 37. k. 360; uo. 39. k. 39–40. Lásd Fallenbüchl 1994: 106.

¹³ MNL OL A 57 MKL LR 37. k. 356–359.

¹⁴ Argus 1888; Nagy 1884; Kempelen 1911–1932: XI. 595–596; Vásárhelyi–Szluha 2005: I. 509.

nádaskai Gyulay családhoz tartozó Ferenc keresztnévű személyekre vonatkozó adatokat.¹⁵

Családjáról elmondható, hogy első ismert őse, Péter, még Báthory Zsigmond fejedelemtől nyert birtokadományt Nagymihályfalvára 1588-ban,¹⁶ majd Gyulay Albert, Péter és Ferenc katonai szolgálatukért apjukkal, Orbánnal együtt kaptak címerlevelet Bocskai Istvántól 1606. február 16-án. (1. Ábra) Nemességük azonban minden bizonnyal régebbi volt, hiszen ekkor a dokumentumban már nemesként szerepeltek.¹⁷ Ezek után birtokaik Biharban és Szatmárban tovább gyarapodtak, Orbán 1608-ban az utóbbi vármegyében Tagyra kapott adományt, majd leszármazottjai Rentehomóródon lettek birtokosok.¹⁸ Tagy megszerzésének évében jutottak a körösmenti Össihez, ugyancsak Biharban.¹⁹ A birtokállományról szóló ismereteinket Baán Kálmánnak a Gyulay család – mára már sajnos nem fellelhető – levéltárára vonatkozó leírása alapján bővíthetjük. Ő a következő birtokokra vonatkozóan talált iratokat az 1940-es évek elején Diósgyőrben, a Gyulay Tibor által őrzött anyagok között: Érendréd, Vetés, Vitka és Rohod Szatmár vármegyében, a már említett Össi és Nagymihályfalva, illetve ezeken túl Micske,

¹⁵ Lásd Gecsényi 1993: 251. Bár Gecsényi Lajos az idézett helyen gyulai előnévvel tünteti fel Gyulay Ferencet, de korábban összekeveri a marosnémeti és nádaskai Gyulay családból származó azonos keresztnévű tábornokkal. Gecsényi 1993: 244. Vélhetően a Kancellárián is érzékelték a helyzet problémás voltát, ezért például Gyulay Ferenc grófi oklevelében külön jelzik, hogy nem a marosnémeti Gyulay Ferenc tábornokról van szó. MNL OL A 57 MKL LR 37. k. 357. Még ennél is nehezebb volt a birtokok szétválasztása. A gyulai Gyulay család birtokait nagyon nehéz elkülöníteni az előbb említett marosnémeti és nádaskai Gyulay család tagjainak, (a leszármazási táblákon II-ként jelölt) Ferencnek a földvagyonától, ugyanis ő az általam vizsgált Ferencsel közel párhuzamosan vesztett el, majd nyert ismét birtokokat Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ugocsa, Borsod, Torna és Gömör vármegyékben. MNL OL E 156; Barkóczy–Fülöp 2018. Az alapvetően erdélyi család jelentős birtokfluktuációját az eredményezte, hogy II. Ferenc Thököly híve volt (Végrendelet 1884: 137), azonban 1691-ben félve a Habsburg megtorlástól Bukarestbe menekült, ahol megírta – egyébként elég vázlatos és pontatlan, tehát valószínűleg a családi iratok hiányában fejből írt – végrendeletét. Ebben felsorolta birtokait, így tudhatjuk, hogy azok nem az általam vizsgált Gyulay család birtokában voltak. További segítség, hogy 1690 és 1692 között a Magyar Kamara több összeírást is készített Gyulay II. Ferenc konfiskált birtokairól, így megtudhatjuk a nevét azoknak a birtokrészeknek is, amelyeket II. Ferenc a bukaresti keltezésű végrendeletben nem említett. MNL OL E 156 a. 11. 49/a–I. I. Lipót valószínűleg gyorsan megbocsátott a marosnémeti Gyulayaknak, mivel II. Ferenc 1694-ben bárói, majd 1701-ben grófi rangot nyert (Nagy 1857–1868: IV. 487; Pótlék-kötet, 263), majd az 1720-as években sorra kapta vissza a korábban elvett magyarországi birtokait, melyeket további Rákóczi-hívektől elvett fekvő jószágokkal gyarapíthatott (MNL OL E 156). A 19. században élt Gyulay Lajos a szüleiről, V. Ferencről és kohányi Kácsándy Zsuzsannáról írja, hogy a család tagjai csak az ő idejükben költöztek át Kassa környéki birtokaikról Erdélybe. Gyulay 1868: IV. Szerencsére általában feltüntették a kamarai összeírásokban, hogy a „generális” Gyulay Ferenc nyeri ezeket a birtokokat, így ezek a települések elkülöníthetők az általam vizsgált Gyulay Ferenc birtokaitól.

¹⁶ Kempelen 1911–1932: XI. 595.

¹⁷ Kempelen 1911–1932: XI. 595. Siebmachernél nem találjuk az adományt a címerleírás és a dátum alapján a magyar és az erdélyi nemeseknél sem. Siebmacher 1893, 1894.

¹⁸ Kempelen 1911–1932: XI. 595.

¹⁹ Kempelen 1911–1932: XI. 595.

Bagamér, Székelyhíd, Sástelek, Olaszi, Felsőderna Bihar vármegyében, valamint Nagypacal és Pér Közép-Szolnok vármegyében.²⁰ Mindezek alapján Baán Kálmán úgy ítélte meg, hogy a Gyulay család a jómódú birtokosok közé tartozott.²¹

Kempelen Béla szerint a családi iratokból megállapítható, hogy az oklevélben említett Albert és felesége, Teremi Kata fia volt János, aki az általam vizsgált Ferenc apja volt.²² A család leszármazására vonatkozó anyagok azonban roppant zavarosak, így valószínűbbnek tűnik, hogy Albert és János között kimaradt egy generáció. A problémát részben orvosolja, hogy Gyulay Ferenc kapcsán Esztergom vármegye monográfiájában olvashatjuk, miszerint anyai ágon Kéméndy volt,²³ amit a Nedeczky Gáspár által közölt iratok közül egy 1703-as oklevél alapján pontosíthatunk. Ezek szerint János apja István volt, az ő felesége pedig Kéméndy Mária, aki tehát így Ferenc nagyanyja volt,²⁴ míg anyját Kemechey Annának hívták.²⁵ További rokonairól az tudható, hogy apja egyik testvérét Mihálynak hívták. Ő roppant előnyösen házasodott, hiszen felesége losonci Bánffy Barbara volt. Fiuk a Sándor névre hallgatott.²⁶

Érdeemes alaposabb vizsgálat alá vonni Gyulay Ferenc apja, János karrierjét is, hiszen ő teremthette meg azt a közvetlen környezetet, amelyből fia kiemelkedett. János 1663-ban Szatmár vármegye országgyűlési követe volt,²⁷ majd 1682-ben a megye Thökölyhez küldött követe, ezek után pedig újra országgyűlési követe 1687-ben.²⁸ 1687 és 1689 között,²⁹ majd 1694 és 1697 között Szatmár vármegye alispánja volt.³⁰ Egy helyen össi, nagypacali és érendrédi birtokosként

²⁰ Baán 1942–1945: 382. A 18. században Nagypacalt Bihar vármegyében szerepeltették. Vályi 1796–1799: III. 1. Paczal.

²¹ Baán 1942–1945: 382.

²² Kempelen 1911–1932: XI. 595. Ezt megerősíti mindkét rangemelési oklevél. MNL OL A 57 MKL LR 36. k. 706; uo. 37. k. 357. Nedeczky Gáspár téved, amikor arra a következtetésre jut, hogy Ferenc apja István volt, mivel mindkét idézett rangemelési oklevélben János, Szatmár vármegyei alispánt jelölik meg apjaként. Nedeczky 1891: 148. Nedeczky Gyulay Jánost a testvéreként szerepelteti a leszármazási táblán. Nedeczky 1891: IX. tábla. Vö.: I. Lipót rendelete a Nehéz család leányági örökösének megidézéséről. Bécs, 1703. július 16. MNL OL P 512 1. t. 6. cs. 867.

²³ Borovszky 1908a: 390.

²⁴ Nedeczky 1891: 84, 148. Vö.: I. Lipót rendelete a Nehéz család leányági örökösének megidézéséről. Bécs, 1703. július 16. MNL OL P 512 1. t. 6. cs. 867.

²⁵ Kempelen 1911–1932: XI. 595–596. Vö.: Vásárhelyi–Szluha 2005: I. 509. A Kemechey család Szabolcs vármegyei illetőségű volt. Nagy 1857–1868: VI. 173.

²⁶ Nedeczky 1891: 363–366; MNL OL A 57 MKL LR 31. k. 222–224.

²⁷ Szirmay 1809: 75.

²⁸ Szirmay 1809: 76; MNL OL A 57 MKL LR 36. k. 706; uo. 37. k. 357.

²⁹ Szirmay 1809: 129.

³⁰ Szirmay 1809: 130; MNL OL A 57 MKL LR 36. k. 706; uo. 37. k. 357. Érdekes, hogy János szatmári alispánként az 1606-ban nyerttől teljesen eltérő címert használt. Siebmacher 1894: 60. Gyulay III., v. Gyula. A későbbiekben azonban ez, és nem az eredetileg adományozott címer került be Gyulay Ferenc bárói és grófi címerébe is. MNL OL A 57 MKL LR 36. k. 705–709; uo. 37. k. 356–359. Az eredeti családi címer is fennmaradt, azonban ezt csak a köznemesi gyulai Gyulayak használták 1782-től, ekkor már véggyulai előnévvel. Kempelen 1911–1932: XI. 595.

említették,³¹ amiből kiderül, hogyan kapcsolódott Szatmárhoz,³² hiszen a bihari Össivel³³ és Nagypacallal³⁴ ellentétben Érendréd Szatmár vármegyében volt.³⁵ A szatmári birtokoknak a szociális érintkezés kapcsán is fontos szerepe lehetett, hiszen például a korábban említett Renthehomoród egy része a Károlyiak erdői uradalmához tartozott,³⁶ így a Gyulayak és Károlyiak birtokszomszédok voltak akkor, amikor Károlyi Sándor főispánsága alatt Gyulay János volt a vármegye alispánja.³⁷ Ferenc apja nemcsak hivatalnokként és földbirtoktulajdonosként gyarapította családjá vagyonát, hanem valószínűleg kiterjedt hitelezői tevékenységet is folytatott.³⁸ Ehhez a tőkét részben össi birtokának 1690-es zálogba adása biztosíthatta.³⁹ Gyulay Ferenc karrierje szempontjából ez egy lényeges momentum, ugyanis mint az alább kiderül, ő maga már sem Biharhoz, sem pedig Szatmárhoz nem kapcsolódott igazán szorosán, megyei hivatalnoki karrierjét Komárom és Esztergom vármegyékben futotta be. De hogyan került át Ferenc erre a vidékre?

GYULAY FERENC, A JÓMÓDÚ VÁRMEGYEI NEMES

Gyulay Ferenc működésének 1702-től van nyoma Esztergom vármegyében, ahova valószínűleg az idevalósi Kéménydy,⁴⁰ illetve a rajta keresztül ide kötődő Nehéz és Spáczay családokkal való rokonsága miatt került.⁴¹ Gyulay ekkor 18 év körüli fiatalember volt.⁴² Apja, János, hitelezéssel kapcsolatos üzleti ügyei miatt valószínűleg többször megfordult Esztergom és Komárom vármegyékben,

³¹ Kempelen 1911–1932: XI. 595.

³² Szatmár vármegyéhez való kapcsolatát jelzi az is, hogy amikor a rangemelésben részesült Ferenc fia, Ferenc teljesítette a kamarási öspróbát, a csatolt dokumentumban olvasható, hogy Gyula, amelyről a család az előnevét nyerte, Szatmár vármegyében volt. ÖStA HHStA Oberstkämmereramt Ahnenproben G Nr. 112. Érdekes, hogy ugyanezen dokumentum Ugocsa megyei birtokot is említ, aminek máshol nincs nyoma, ugyanakkor az úrbérrendezés korában – bár Szatmárban nem mértek fel Gyula nevű települést – Ugocsa vármegyében volt egy Gyula, amely azonban Perényi birtok volt, Gyulayakat nem tüntettek fel a tabellákon. ÖStA HHStA Oberstkämmereramt Ahnenproben G Nr. 112; Fónagy 2013: I. 592. A települést a későbbiekben Szőlőgyulának nevezték, így érdekes, hogy a Gyulay család köznemesi ága miért véggyulaira és nem szőlőgyulaira bővítette a nemesi előnevét a 18. század végén. Kempelen 1911–1932: XI. 595; Gyalay 1997: 1312.

³³ Fónagy 2013: I. 286.

³⁴ Vályi 1796–1799: III. 1. Paczal .

³⁵ Borovszky 1908b: 63.

³⁶ Borovszky 1908b: 61–62.

³⁷ Károlyi Sándort 1687-ben nevezték ki szatmári főispánnak. MNL OL A 57 MKL LR 19. k. 38–39. Mint láthattuk, Gyulay János ugyanebben az évben nyerte el először az alispáni tisztséget. Szirmay 1809: 129.

³⁸ Nedeczky 1891: 141.

³⁹ Kempelen 1911–1932: XI. 595.

⁴⁰ Borovszky 1908a: 390. Valószínűleg az itt említett anyai származás a korábban említett módon a nagyszülőre vonatkozott, nem pedig az anyjára.

⁴¹ Nedeczky 1891: 84.

⁴² Siebmacher 1893: VII. 213. Gyulay.

azonban az első családtag, aki itt viselt hivatalt, Ferenc volt.⁴³ Nem tudjuk pontosan, mi lett a sorsa ekkoriban a zálogba adott bihari birtoknak, de Össi az úrbérrendezés korára a maga 410 úrbéres holdjával kamarai kezelésben volt,⁴⁴ így vélhetően csak kisebb birtokai maradtak Bihar és Szatmár vármegyében Ferencnek, melyeken rokonaival is osztoznia kellett.⁴⁵

Ferenc nem tétlenkedett sokat, egyrészt magas szintű jogi jártasságot szerzett,⁴⁶ másrészt igyekezett birtokait jelentősen gyarapítani, illetve ezzel összefüggésben előnyös házasságot kötni. Nem ismert apja halálának az éve, de vélhetően viszonylag korán, már az 1700-as évek elejétől átvette apja hitelezői tevékenységét is.⁴⁷ Bár a Rákóczi-szabadságharc alatt megyei hivatalt még nem viselt, mégis közismerté és vélhetően már ekkor, nagyon fiatalon hírhedté tette őt vagyongyarapítási vágya. Ennek kapcsán ugyanis a mindkét vármegyében nagy megbecsülésnek örvendő Nedeczky családdal sikerült összeütköznie.⁴⁸

Tanulmányom kereteit szétfeszítené, ha Nedeczky Sándor és Gyulay Ferenc konfliktusának minden elemét bemutatnám, így elsősorban arra koncentrálok, mely eszközökkel élt Gyulay Ferenc annak érdekében, hogy megszerezze a marczelházi Posár család férfiágon való kihalása után vitatott tulajdonjogú birtokokat a família leányági örököseitől, különösen pedig az imént említett Sándortól. Illetve arra, hogy ebben milyen szerepe lehetett első feleségének.⁴⁹

Nedeczky Gáspár így ír az esetről:

„Azon vizály, mely Gyulay Ferencz és Nedeczky Sándor között ennek birtokai és annak ezekutáni esengése miatt keletkezett, ápolva feleségének Huszár Ilonának hűtlensége által is, annyira elmérgesedet, hogy sem a prothonotarius, sem maga a király közbejötté nem volt képes lecsillapítani, míg végre az országbíró intette meg Gyulait, hogy ne bántalmazza Nedeczkyt, mert már úgy is megvannak a betegnek számlálva napjai, a mint valóban a vizály és perlekedések között meg is halt,

⁴³ Szalay–Vajas 1938: 191; Nedeczky 1891: 466.

⁴⁴ Fónagy 2013: I. 286.

⁴⁵ A 18. század végére, egyedül Nagypacalon maradt birtoka a Gyulay Ferenc örökösének. Vályi 1796–1799: III. 1. Paczal.

⁴⁶ Későbbi hivatalnoki működéséből, illetve a peres eljárásban tanúsított magas fokú szaktudásából következtethetünk erre.

⁴⁷ Erről tanúskodik többek között Huszár Ilona tanúvallomása is, melyben a Rákóczi-szabadságharc időszakára vonatkozóan olvashatunk Gyulay hitelügyleteiről. NÖLA HA Marhegg – Fürstliches Pálffy Archiv von Malacka. Kt. 93. Varia 1. Arm. 3. Lad. 4. Fasc. 8. Nr. 24. Huszár Ilona. Vác, 1720. november 13.

⁴⁸ A család jelentős presztízsét B. Szabó Mihály nyugalmazott főispán a következő példával kívánta bizonyítani. Lábatlan, Piszke és Karva Nedeczky-birtokokként mindig ahhoz a vármegyéhez tartoztak, ahol éppen valamelyik családtag alispáni tisztséget viselt. Ha változott a tisztség, akkor – szerinte – a Nedeczkyek el tudták érni, hogy a birtokaik „visszavédlettek” Esztergom vagy Komárom vármegyéivé. A nyugalmazott főispán állította, hogy még ő maga is látott olyan térképet, mely ezt a „vándorlást” bizonyította. B. Szabó 1929: 5.

⁴⁹ Nagy 1857–1868: IX. 460. Pálffy Pál nádor már 1650-ben elmarasztalta a birtok örököseit, mert nem tudták megfelelő iratokkal bizonyítani birtokjogukat. Nedeczky 1891: 348.

utódokra hagyván a folytatást, mit ezek még húsz év múlva sem egyenlítették ki Gyulaynak sem első sem második feleségével.”⁵⁰

A rövid összefoglalóból is kiderül, hogy egy évtizedekig húzódozó elmérgesedő vita kerekedett a marcelházai uradalom tulajdonjoga körül. 1714. április 17-én írt levelében Károlyi Sándor, Szatmár vármegye főispánja és egyben a két érintett fél jó ismerőse,⁵¹ arról tájékoztatta Nedeczky Sándort, hogy Gyulay Ferenc meg szeretné venni marcelházai birtokait, emellett jelezte neki azt is, hogy beszélt Gyulayval arról: távollétében ne látogassa a feleségét, Huszár Ilonát, és ne töltsön nála napokat, így kerülje el az esetleges botrányt.⁵²

Ehhez annyit érdemes hozzáfűznünk, hogy Nedeczky Sándor 1690-ben vette feleségül a jelentős örökséggel rendelkező Huszár Ilonát,⁵³ aki ekkor nagyjából 16 éves volt,⁵⁴ míg Nedeczky kereken 20 évvel volt nála idősebb.⁵⁵ Gyulay Ferenc, aki szemet vetett Nedeczky Sándor több birtokára, egyben kiszemelte magának annak feleségét is, akivel tudhatjuk, hogy kapcsolata nem a Károlyi-levelé keltezésében szereplő 1714-ben kezdődött, hanem jóval korábban, a Rákóczi-szabadságharc alatt, amikor Nedeczky Sándort az orosz cári udvarba küldte a fejedelem,⁵⁶ ahol 1707 májusától 1711 őszéig tartózkodott,⁵⁷ így hosszabb ideig távol volt otthonától. Ezekben a vészterhes időkben Huszár Ilona igyekezett távol tartani birtokaitól mind a kuruc, mind pedig a császári csapatokat. Nedeczky Sándor testvére, Mihály megmaradt az udvar hűségén, ennek ellenére úgy tűnik, Ilona mégis szívesebben fordult a nála tíz évvel fiatalabb, és ekkoriban semmilyen komolyabb tisztséget nem viselő Gyulay Ferenchez, akinek azonban jó kapcsolatai voltak császári oldalon, így sikeresen segítette Ilonát, hogy a császári

⁵⁰ Nedeczky 1891: 347–348. A per dokumentációjának egy része megtalálható a Pálffy család malackai levéltárában. NÖLA HA Marchegg – Fürstliches Pálffy Archiv von Malacka. Kt. 93. Varia 1. Arm. 3. Lad. 4. Fasc. 8. Nr. 17, 18, 24.

⁵¹ Károlyi Sándor vélhetően jó kapcsolatot ápolhatott mindkét érintett féllel. Nedeczky Sándorral rendszeresen levelezett (Nedeczky 1891: 312, 324, 349), míg Gyulay Ferencet többször megemlítette a feleségének írt leveleiben. Például 1722 decemberében Károlyi arról tudósítja feleségét, hogy Gyulay lovain érkezett meg Budára (Károlyi 1994: 289, 290. levél), míg 1723-ban arról írt, hogy Gyulay Ferencet házánál meglátogatta, és betegen találta (Károlyi 1994: 301. levél). Tehát mindkét féllel személyes, jó kapcsolatban állt, vélhetően ezért próbált az egykori kuruc harcos (‘Nedeczky Sándor’ szócikk) és a hozzá hasonlóan szatmári földbirtokos között közvetíteni (Fónagy 2013: II. 984–985; Borovszky 1908b: 61–62).

⁵² Károlyi Sándor levele Nedeczky Sándorhoz, 1714. április 17. Nedeczky 1891: 349.

⁵³ ‘Nedeczky Sándor’ szócikk.

⁵⁴ Böszörményi 1982: 142.

⁵⁵ ‘Nedeczky Sándor’ szócikk.

⁵⁶ Böszörményi 1982: 142–143. Böszörményi János téved, amikor azt írja, hogy Gyulay labanc alispán volt ekkor. Valójában csak az 1720-as években lett alispán. Borovszky 1908a: 419; Borovszky 1907: 489.

⁵⁷ ‘Nedeczky Sándor’ szócikk.

tábornokoktól védelmet biztosító levelet szerezzen birtokaira, amelyeket férje miatt a kurucok sem háborgattak.⁵⁸

Visszatérve a Nedeczky Gáspár által közölt forrásokhoz, Károlyi levele után pár hónappal, 1714. július 18-án Hunyady László kancelláriai titkár írt Nedeczkynek arról, hogy Gyulay hivatalosan is kezdeményezte a marcelházai birtok megvételét.⁵⁹ Az idézet iratokból kiderül, hogy Nedeczky Sándor a birtokok fejlesztésére jelentős summát, 10 000 forintot költött, így abban az esetben, ha elvesztené marcelházai uradalmát, jelentős kár érné. Bár Nedeczky Gáspár ez esetben nem idézi pontosan, mely levélből származik az idézet, de mint írja, Sándor indulatosan kikelt Gyulay ellen, aki szerinte az egész megye megszerzésére törekedett, és nem tűrte meg a kisbirtokosokat, akiket addig zaklatott, míg végül el nem adták neki fekvő jószágait.⁶⁰ Külön fájjalja, hogy ehhez nemcsak törvénytelen eszközökhöz folyamodik, hanem olyan erkölcstelenséghez is, mint például a felesége, Huszár Ilona elcsábítása – akinek az örökségként nyerte Marcelházát.⁶¹

1715. augusztus 7-én a Magyar Kamara arról tudósítja Gyulay Ferencet, hogy miután jelezte a fiscusnál, hogy Nedeczky Sándornak nincs törvényes birtokjoga az említett uradalomra, a vizsgálatot a nevezett hivatal megkezdte.⁶² Gyulay tehát valóban minden szálát igyekezett megmozgatni, ami jelentős, a vármegyei köznemesi szintnél jóval kiterjedtebb szociális hálót feltételez. Ismét láthatjuk, hogy Gyulay komoly kapcsolatokkal bírt az udvarban. Ekkor még csak megyei hivatalt sem viselt, honnan lehettek ilyen jó összeköttetései?

Még 1715 folyamán megszületett az ítélet az ügyben, Pálffy Miklós nádor jelezte, hogy a Posár család fiágon kihalt, birtokaikat leányágon nem bírhatják az örökösök, így ezeket vissza kell venni kamarai kezelésbe.⁶³ Ezzel tehát elméletileg elhárult a jogi akadály Gyulay Ferenc hivatalos birtokvásárlása és királyi birtokadományára elől, melyet végül 1716-ban el is nyert.⁶⁴ Az 1716. augusztus 22-én kiadott oklevelet⁶⁵ magyar fordításban közli Nedeczky Gáspár. Ebből kiderül, hogy Gyulay Ferenc és unokatestvére, Sándor nyerték a marcelházai uradalmat, részei: Marcelháza, Madar, Végh, Keszegfalva, Szőlős és Pat, melyekért 10 000

⁵⁸ Böszörményi 1982: 142–143. Kuckländer Ferdinánd esztergomi várparancsnok tanúsítja, hogy Huszár Ilona nem szolgált információt a kuruc csapatoknak, így ne háborgassák a császári erők. Esztergom, 1704. január 2. MNL OL P 512 1. t. 6. cs.; Bercsényi Miklós védlevele Huszár Ilona madari birtokaira vonatkozóan, Nagyszombat, 1705. december 5. Uo. Gyulay Ferenc vármegyei tisztségeit – mint már írtam – csak később szerezte. Borovszky 1908a: 419; Borovszky 1907: 489.

⁵⁹ Hunyady László levele Nedeczky Sándorhoz, Bécs, 1714. július 18. MNL OL P 512 1. t. 785. Kiadva: Nedeczky 1891: 350.

⁶⁰ Nedeczky 1891: 351.

⁶¹ Nedeczky 1891: 351.

⁶² A Magyar Kamara tájékoztatása Gyulay Ferencnek, Pozsony, 1715. augusztus 7. MNL OL P 512 1. t. 7. cs. 1447. Kiadva: Nedeczky 1891: 352.

⁶³ 1715 Pozsony, Pálffy Miklós ítélete. Nedeczky 1891: 353.

⁶⁴ MNL OL A 57 MKL LR 31. k. 222–224; Szalay–Vajás 1938: 480.

⁶⁵ MNL OL A 57 MKL LR 31. k. 224.

forintot kellett kifizetniük a Posár család leányági örököseinek, illetve 20 500 forintot – amelyet Gyulay Sándor eddigre már elhunyt anyja, losonczy Bánffy Barbara hozományából egyenlítették ki – a Magyar Kamarának.⁶⁶

Az adománylevél kiadása utáni időből fennmaradt egy levélváltás, melyben előbb Gyulay gúnyolódik Nedeczky Sándoron,⁶⁷ majd Nedeczky Sándor válaszol neki indulatos, elkeseredett hangvételben. A következő szavakkal fakad ki Gyulayval szemben:

„kegyelmed sok dologban fraudulenter meg csalt szavaival, leveleivel truczolt, cselekedeteivel alattomban ellenem áskált, ha az inpostorságában tisztán becsületesen viselte volna magát, soha bizony erre a válaszdásra nem fakadtam volna, de mióta 7. vagy 8. esztendőttől fogvást csak nem kullancs formára [...] magát hozzánk kapcsolta, és csudálatosan kigondolt móddal és formával hozzám és feleségemhez impatrolálni igyekezett, soha bizony legkisebb synceritását nem tapasztaltam”.⁶⁸

Ezek után még hosszan folytatja Nedeczky és amellet, hogy „bárány bőr alatt farkasnak”⁶⁹ titulálja, szemére veti Gyulaynak azt is, hogy feleségének elcsábításával a szívét gyötörte,⁷⁰ illetve egy ponton megjegyzi, hogy „czápa bőr pofája van”.⁷¹ A válogatott sértések mellett leír egy pletykát, mely a felesége hűtlenségével kapcsolatos. Érdekes, hogy ezt – az egyébként pontos átiratot közlő – Nedeczky Gáspár 1891-es könyvében minden különösebb jelzés nélkül kihagyta.⁷² Nedeczky Sándor nem nevezte meg a csábítót, de „iffiu legénynek” hívta, amit a szöveg többi részében Gyulay Ferencre használt. A történetből kiderül, hogy amíg Nedeczky távol volt házától, felesége megbetegedett, a gondozására pedig önként jelentkezett az „iffiu legény”, aki a cselédeket elküldve maga gondozta Huszár Ilona haját, valamint „letérdülvén (venusnak dühötségiben) mezítelen lábait fogván úgy lába ujjairól metélgette körmeit”, és „Doctor Faustusként” az asszony pulzusát ellenőrizte. A beszámoló szerint tapogatta, etette, itatta, emelgette,

⁶⁶ Gyulay Ferenc királyi birtokadománya, Bécs, 1716. november 6. MNL OL P 512 1. t. 7. cs. 189. A Nedeczky-levéltárban fennmaradt iratok magyar nyelven közli: Nedeczky 1891: 363–366. A Királyi Könyvekbe bevezetett oklevélben csak Gyulay Ferenc nyeri a nevezett birtokokat. MNL OL A 57 MKL LR 31. k. 222–224.

⁶⁷ Gyulay Ferenc levele Nedeczky Sándorhoz, Kurtakeszi, 1716. október 27. MNL OL P 512 1. t. 7. cs. 56. 1–4. Nedeczky Sándor a Gyulaynak írt válaszlevele átiratárának jobb oldalára rámásolta Gyulay Ferenc levelét. Kiadva: Nedeczky 1891: 354–355.

⁶⁸ Nedeczky Sándor levele Gyulay Ferenchez, Komárom, 1716. október 30. MNL OL P 512 1. t. 7. cs. 56. 2–3. Kiadva: Nedeczky 1891: 357.

⁶⁹ Nedeczky Sándor levele Gyulay Ferenchez, Komárom, 1716. október 30. MNL OL P 512 1. t. 7. cs. 56. 3. Kiadva: Nedeczky 1891: 358.

⁷⁰ Nedeczky Sándor levele Gyulay Ferenchez, Komárom, 1716. október 30. MNL OL P 512 1. t. 7. cs. 56. 4. Kiadva: Nedeczky 1891: 358.

⁷¹ Nedeczky Sándor levele Gyulay Ferenchez, Komárom, 1716. október 30. MNL OL P 512 1. t. 7. cs. 56. 6. Kiadva: Nedeczky 1891: 360.

⁷² Nedeczky Sándor levele Gyulay Ferenchez, Komárom, 1716. október 30. MNL OL P 512 1. t. 7. cs. 56. 6–7. Kiadva: Nedeczky 1891: 357–362.

forgatta is az asszonyt, majd megüzente Nedeczky Sándornak, hogy az lenne a legjobb, ha nem térne haza.⁷³ Érdekes, hogy pont ezt a részt, melyből leginkább kiderülne hogyan csábította el Nedeczky Sándor feleségét Gyulay Ferenc, a családtörténetet feldolgozó dömösi plébános nem szerepeltette...⁷⁴

Nedeczky levelének elkeseredett hangvétele érthető volt, hiszen ekkor már elmult hatvanéves,⁷⁵ meglehetősen beteges volt,⁷⁶ birtokaiból kiforgatták, felesége pedig ekkor már nem élt vele egy háztartásban,⁷⁷ így csak abban reménykedhetett, hogy rokonai, örökösei sikerrel tiltakoznak az udvarnál a Gyulayak birtokadományára ellen. Nedeczky Ferenc, Sándor kijelölt örököse protestált is Illésházy Miklós kancellárnál a Gyulayak beiktatása ellen.⁷⁸ Ez előre vetítette, hogy a tulajdonjog rendezése még jó ideig elhúzódhat.

Az ügy tehát tovább folyt, a két érintett fél újabb sértett hangvételű leveleket váltott. Gyulay több alkalommal igyekezett lejártni ellenfelét: Hunyady László arról tudósította Nedeczkyt Bécsből, hogy az ügyek intézésére a Kancelláriára érkezett Gyulay még a hivatalban működő szerzetesek előtt is szidalmazta őt.⁷⁹ Károlyi Sándor később ismételt felszólította Gyulayt, hogy ne aludjon többet abban a házban, melyben Nedeczky felesége, Huszár Ilona élt,⁸⁰ illetve 1718-ban maga a kancellár is „atyai szeretettel” intette Gyulayt, hogy ne gyötörje tovább a haldokló Nedeczkyt, aki, mint írja, „félholt állapotban” vitette át magát hozzá a minap Nagyszombatban.⁸¹

Nedeczky Sándor végül 1719. augusztus 9-én halt meg. Örökösei – a végrendelet értelmében – felesége, valamint Nedeczky Ferenc és István voltak.⁸² Azonban a Nedeczkyek a végrehajtás során Huszár Ilonát minden özvegyi jogából kizárták, lakásától, fogatjától, még a ruhaneműitől is megfosztották, ami ellen Ilona azonnal tiltakozott, így a vagyon felosztásának eljárását felfüggesztették.⁸³

⁷³ Nedeczky Sándor levele Gyulay Ferenchez, Komárom, 1716. október 30. MNL OL P 512 1. t. 7. cs. 56. 6–7.

⁷⁴ Azt a részt azonban közölte, ahol Nedeczky Sándor leírta, hogy Gyulay „nimia charitással [túlzott jótekonnykodással] megmocsolta” a feleségét, így az egész vármegyében rossz híre van az „ártatlan” asszonnynak. Nedeczky Sándor levele Gyulay Ferenchez, Komárom, 1716. október 30. MNL OL P 512 1. t. 7. cs. 56. 8. Kiadva: Nedeczky 1891: 360.

⁷⁵ Nedeczky Sándor negyedik, 1718. október 11-én kelt végrendeletéből derül ki az életkora, ekkor ugyanis 64 éves volt. MNL OL P 512 1. t. 8. cs. 2022. Kiadva: Nedeczky 1891: 393.

⁷⁶ Illésházy Miklós kancellár levele Gyulay Ferenchez, Nagyszombat, 1718. július 24. Nedeczky 1891: 388.

⁷⁷ Nedeczky 1891: 367, 370.

⁷⁸ Illésházy Miklós tanúsványa arról, hogy Nedeczky Ferenc a Posár család leányági örökösei nevében fellépet a Gyulayak beiktatása ellen, Bécs, 1716. november 13. MNL OL P 512 1. t. 8. cs. 1943. Kiadva: Nedeczky 1891: 366.

⁷⁹ Hunyady László levele Nedeczky Sándorhoz. Bécs, 1716. június 17. Nedeczky 1891: 354.

⁸⁰ Károlyi Sándor levele Nedeczky Sándorhoz. Bátorkeszi, 1717. április 20. MNL OL P 512 1. t. 8. cs. 647. Kiadva: Nedeczky 1891: 368.

⁸¹ Illésházy Miklós kancellár levele Gyulay Ferenchez, Nagyszombat, 1718. július 24. MNL OL P 512 1 t. 8. cs. 1943. Kiadva: Nedeczky 1891: 388–389.

⁸² Nedeczky 1891: 394; 'Nedeczky Sándor' szócikk.

⁸³ Nedeczky 1891: 395.

Mivel a marcelházai uradalomhoz Sándor Huszár Ilona révén jutott,⁸⁴ így, noha a tulajdonjogi helyzet továbbra is vitatott volt, úgy tűnik, Gyulay Ferenc úgy ítélte meg, nem jó sokat tétlenkedni, és a nála tíz évvel idősebb özvegyet már 1720 áprilisára feleségül vette.⁸⁵

A marcelházai birtok mellett azonban Gyulay más területekre is igényt tartott, így Ilonának 1720. november 13-i keltezéssel Vácon egy tanúvallomást kellett írnia az őt illető örökségről. Ebben Ilona rögzítette, hogy előző férje, Nedeczky Sándor, a „kuruc háborúk” alatt több mint egy évig nem hallatott magáról, így az asszony Gyulay Ferenc segítségére szorult, aki kifizette például négy hónapnyi bécsi tartózkodásának költségeit, amelyek roppant magasak voltak, hiszen itt kellett kezeltenie három évig húzódó betegségét. Ezen felül Gyulay kölcsönadott neki „ezervalahányszáz” forintot. Nedeczky csak ígéretet tett, hogy pénzt küld neki, de nem érkezett tőle segítség, így Gyulay nélkül nem tudta volna vagyont megvédeni. Mindezek miatt Huszár Ilona úgy rendelkezik, hogy halála után legyen Gyulayé mindaz, ami őt illetné férje halála után. Ez a következő birtokokat jelentette: Karva, Sárkány, Lábatlan, Piszke, Bikó, Radvány.⁸⁶ A vallomás alátámasztotta Gyulay igényét a Huszár-örökségre, bár a realitás valószínűleg az volt, hogy azt Gyulay tollba mondta feleségének. Így azonban már a Huszár család utáni – eddig általa is vitatott – leányági örökösödésre is hivatkozhatott. Újdonsült feleségével továbbá elméletileg igényt tarthatott 3000 forintra, az ősi birtokok felére, illetve a Nedeczky Sándor által nyert fekvő jószágokra.⁸⁷

A birtokvita még évtizedekig húzódott. Gyulay Ferenc méltó ellenfelére akadt az 1696-ban született Nedeczky Ferencben,⁸⁸ Sándor unokaöccsében, aki Szluha Ferenc mellett joggyakornokoskodott, majd a vármegye szolgálatába állt, és kiváló udvari összekötetéseinek és jogban való jártasságának köszönhetően jelentősen megnehezítette Gyulay Ferenc dolgát. Időközben Gyulay sem ült ölbe tett kézzel, 1715-ben – a fentebb említett fekvő jószágok mellett – zálogjogon megszerezte a Zichyek almásfüzitői és szőnyi birtokát,⁸⁹ majd megyei hivatalt

⁸⁴ Nedeczky 1891: 349.

⁸⁵ A Kancellária utasította Huszár Zsuzsannát, hogy ne pereskedjen Huszár Ilonával. Ebben az iratban olvasható, hogy ő ekkor már Gyulay Ferenc felesége. Bécs, 1720. április 23. MNL OL P 512 8. cs. 708. Kiadva: Nedeczky 1891: 396.

⁸⁶ Vác, 1720. november 13. NÖLA HA Marchegg – Fürstliches Pálffy Archiv von Malacka. Kt. 93. Varia 1. Arm. 3. Lad. 4. Fasc. 8. Nr. 24. Lásd még a Huszár örökösök osztályos megegyezését. Bécs, 1695. január. 20. Uo. Érdemes észrevenni, hogy a Nedeczky Sándor által említett – korábban már idézett – betegség alatti „segítség” Huszár Ilona tanúvallomásában is megjelent, bár ő jóval diszkrétebben fogalmazott.

⁸⁷ Nedeczky 1891: 396.

⁸⁸ Nedeczky Ferenc-tétel a GENI adatbázisban: <https://www.geni.com/people/Ferenc-Nedeczky/6000000014340689637> – utolsó letöltés: 2021. augusztus. 9.

⁸⁹ Virág 2003: 151. Nem tudjuk pontosan mekkora birtokrészre sikerült záloglevelet szereznie, de abban az esetben, ha az egész uradalmat megszerezte, jelentős birtokvagyonhoz juthatott, hiszen az úrbérrendezés korában a Zichyek nevén összeírt Almás(füzitő) 669 úrbéres holdat, míg Szőny 2976 úrbéres holdat tett ki. Fónagy 2013: I. 369–370.

vállalt, 1721 és 1727 között Esztergom vármegye alispánja lett,⁹⁰ illetve 1724 és 1733 között Komárom vármegye alispánjaként is tevékenykedett.⁹¹ 1724-ben a királyi tanácsosi címet is elnyerte.⁹² Az 1730-as évek elejére azonban figyelme a megyei ügyek felől nagyobb célok felé fordult.

GYULAY FERENC, A MÁGNÁS

Huszár Ilona 1731. november 24-én, 57 éves korában meghalt.⁹³ Gyulay Ferenc ekkor 47 éves, de még nincs örököse, így új feleség után kellett néznie. 1732. május 12-én magyar bárói címet nyert,⁹⁴ a következő évben pedig búcsút mondott Komárom vármegyei alispánságának,⁹⁵ illetve úgy tűnt, lassan a vármegyének is. 1733. szeptember 5-én feleségül vette a nála 12 évvel fiatalabb Falussy Borbálát.⁹⁶ Nedeczky Gáspár szerint, míg Huszár Ilonával élt, nem számított igazi mágnásnak, igazán gazdaggá csak második feleségének köszönhetően vált.⁹⁷ Tudjuk, hogy ekkoriban nemcsak hivatalnokoskodott, hitelezett és birtokain gazdálkodott, hanem kereskedelmi tevékenységgel is foglalkozott, amellyel azonban részben felhagyott a harmincas évek folyamán.⁹⁸ Ezekon kívül Piszkén, a Nedeczkyektől szerzett kúriában vendégfogadót üzemeltetett, melyben 1727-ben Károlyi Sándor is megszállt, illetve a hagyomány szerint Mária Terézia is megpihent egy alkalommal.⁹⁹

Az 1730-as évek elején Gyulay Ferenc szabadulni próbált a Nedeczky-pertől, bő két héttel 1733-as második esküvője után peregyezésre lépett a családdal.

⁹⁰ Szalay–Vajas 1938: 191.

⁹¹ Nedeczky 1891: 466.

⁹² MNL OL A 57 MKL LR 34. k. 704–705.

⁹³ Huszár Ilona hagyatékával kapcsolatban kéri Huszár Zsuzsanna, hogy intézkedjen a Kamara mielőbb. 1731. MNL OL P 512 1. t. 8. cs. 301. Kiadva: Nedeczky 1891: 420.

⁹⁴ MNL OL A 57 MKL LR 36. k. 705–709.

⁹⁵ Nedeczky 1891: 466.

⁹⁶ Nedeczky 1891: 420. Borbála 1696-ban született. Gecsényi 1993: 251. Nedeczky Gáspár a korabeli dokumentumokra hivatkozva következetesen gróf Falussy Borbálának nevezi őt. Nedeczky 1891: 426, 427, 553. A Falussy család főnemesi címének azonban máshol nincs nyoma. Nagy Iván – bár a családfán nem tudta elhelyezni – de az egyik, Vas vármegyei származású Falussy famíliánál tüntette fel Borbálát (Nagy 1857–1868: IV. 112), míg Kempelen Béla ugyanezen – nála már ábrahám előnévvel szereplő – Falussy nemzetségnél szerepeltette Gyulay második feleségét (Kempelen 1911–1932: IV. 20). Valójában Gecsényi Lajostól tudhatjuk meg, pontosan mely családból is származott Borbála. Ő a Zala vármegyei katafalvai nemesi előnévvel rendelkező famíliánál szerepeltette Borbálát, aki Falussy László utószülött lánya volt. Gecsényi 1993: 237, 244. Grófnőnek vélhetően azért titulálták, mert első férje miatt grófné volt, így özvegyként is kijárt neki ez a megszólítás, ami némi zavart okozhatott. Gecsényi 1993: 244.

⁹⁷ Nedeczky 1891: 420.

⁹⁸ Huszár Ferenc 1000 forintot kapott Gyulay Ferencről és nejétől, Falusi [sic!] Borbálától, melyet közös kereskedelmi tevékenységükre fordított. Egyben kötelezte magát arra is, hogy az év végén a haszon felét Gyulayéknak átadja. Komárom, 1733. augusztus 5. MNL OL P 512 1. t. 9. cs. 1476. Kiadva: Nedeczky 1891: 420.

⁹⁹ Virág 2003: 86.

Ennek alapján az 1720-as Huszár Ilona-féle tanúvallomásban foglalt birtokokat Gyulay halálát követően az általa épített épületek felbecslése után, illetve 4000 forint lefizetése mellett a Nedeczkyek megszerezhették.¹⁰⁰ Ugyanebben az évben, 1733-ban adta át a Zichyektől zálogjogon bírt almásfüzitői és szőnyi fekvő jószágait Neffczér Jakabnak.¹⁰¹ 1736-ban újabb egyezségekre került sor, melynek keretében komáromi birtokainak nagyrészét átengedte Nedeczky Ferencnek.¹⁰² Első ránézésre nehezen érthető, miért mondott le Gyulay arról, amiért több évtizeden keresztül küzdött, és miért távolodott el ennyire Komárom vármegyétől. A probléma megértéséhez alaposabb vizsgálat alá kell vonnunk a Falussy Borbálával kötött házasságának körülményeit.

Mint láthattuk, első felesége révén Gyulay a Posár- és a Huszár-örökségre, illetve a Nedeczkyek birtokainak egy részére tehetette rá a kezét, de mit nyert második feleségével? Nem tudjuk, mekkora hozománnyal rendelkezett Falussy Borbála, de Gecsényi Lajos kutatásaiból ismert, hogy apja, László – aki a Falussy család utolsó férfi tagja volt – jelentős adósságokat hagyott maga után.¹⁰³ Ezeket a terheket azonban Borbálának már nem kellett viselnie, hiszen nagyapja, Széchényi György átvállalta őket, vagyis gyakorlatilag megvette Falussy László birtokait és vele a nevezett adósságot is. Ezt 1695 és 1699 között kiegyenlítette, ezek után a fekvő jószágokat átengedte lányának, Juliannának és második férjének, Ebergényi Lászlónak.¹⁰⁴

Ismert az is, hogy Falussy Borbála 1713-ban hivatalosan is lemondott anyja és annak második férje javára atyai örökségéről, illetve rögzítette azt is, hogy abban az esetben, ha nem születik örököse, a férjétől, gersei Pethő János gróftól kapott 20 000 forintot is rájuk hagyja.¹⁰⁵ Ugyanakkor, mint láthattuk, túlélte férjét, és újrَاهázasodott Gyulay Ferencsel, így ha a Falussyak birtokait nem is szerezhette meg a feltörekvő új arisztokrata, a 20 000 forintra valószínűleg igényt tarthatott. Ennek az összegnek köszönhetően vált volna igazán gazdaggá Gyulay, ahogyan azt Nedeczky Gáspár írja? Nem valószínű! De akkor mit nyert még feleségével Gyulay Ferenc?

Mielőtt megválaszolnám ezt a kérdést, érdemes egy kicsit továbbhaladnunk Gyulay életének bemutatásában. 1734-ben az ekkor ötvenéves Ferencnek végre fia született, Ferenc.¹⁰⁶ 1735. március 30-án pedig – ahogy arra a bevezetőben

¹⁰⁰ Nedeczky 1891: 425. Piszke, Lábatlan, Virápuszta. Virág 2003: 86.

¹⁰¹ Virág 2003: 151.

¹⁰² Nedeczky 1891: 421.

¹⁰³ Gecsényi 1993: 244.

¹⁰⁴ Gecsényi 1993: 244.

¹⁰⁵ Gecsényi 1993: 244.

¹⁰⁶ Nem lehet pontosan tudni fia születési dátumát, de 1732-ben, a bárói cím odaítélésekor még nem szerepeltettek az oklevélen élő örököst, így első házasságáról tudhatjuk, hogy gyermektelen maradt. MNL OL A 57 MKL LR 36. k. 705–709. 1733. szeptember 5-én kötötte második házasságát (Nedeczky 1891: 420), így józan számítás szerint Falussy Borbálától legkorábban a következő évben lehetett gyermeke, vagy 1735 legelején, mivel ifjabb Ferenc a grófi diplomán, 1735. március 30-án, már szerepel. MNL OL A 57 MKL LR 37. k. 356–359.

utaltam – III. Károly uralkodása alatt egyedüli köznemesi származású személyként grófi címadományban részesült.¹⁰⁷ Grófi címerét felesége címerével bővítette, ami jól mutatja, mennyire fontos lehetett neki a Falussy családdal szerzett rokonsága.¹⁰⁸ De miért lehetett ilyen értékes ez a rokonság? Azon túl, hogy ismét egy fiágon kihalt család tagját sikerült feleségül vennie, valószínűleg a Falussy család előkelő rokonságával járó presztízsnövekedés volt Gyulay Ferenc számára a fő motivációs erő. Vagyona már volt. Előkelő szomszédjai – a Károlyiak Szatmárban¹⁰⁹ és a Pálffyak Marcelházán¹¹⁰ – már szintén voltak. Apja hitelezői tevékenysége kapcsán az Esterházyakkal is kapcsolatba került,¹¹¹ és láthattuk, hogy udvari körökben is otthonosan mozgott.¹¹² Ugyanakkor jelentősebb előkelő főnemesi családokkal még nem került rokonságba,¹¹³ pedig mint láthattuk, a házasságát megelőző évben báró, majd két évvel később gróf, tehát ő maga is arisztokrata lett.

Szerencsére rendelkezésünkre áll egy forrás, amely segít felbecsülni annak a társadalmi tőkének az értékét, amelyhez Gyulay Ferenc jutott újdonsült feleségével. Fia, ifjabb Ferenc kérvényezte a kamarási címet az udvarnál, ehhez pedig teljesítenie kellett az őspróba követelményeit, be kellett mutatnia a megfelelő paraméterekkel kidolgozott ősfáját. Az 1759-ben készített dokumentum azonban meglepő képet mutat, ugyanis ifjabb Gyulay Ferenc szüleinek feltüntetése után csak Falussy Borbála rokonai szerepelnek az ősfának így nehezen nevezhető forráson.¹¹⁴ Az összeállításból kiderült, hogy Falussy Borbála (itt Barbara) anyja – a korábban már említettek szerint – Széchényi Julianna grófnő volt,¹¹⁵ akinek az első férje Falussy László, a második pedig báró Ebergényi László¹¹⁶ tábornok volt.¹¹⁷

A rangemelési oklevelek elhúzódo kiállítási procedúrája miatt azonban valószínűbb az 1734-es születési dátum.

¹⁰⁷ MNL OL A 57 MKL LR 37. k. 356–359.

¹⁰⁸ Siebmacher 1893: 163. Falussy.

¹⁰⁹ Borovszky 1908b: 61–62.

¹¹⁰ Borovszky 1907: 95.

¹¹¹ Nedeczky 1891: 141.

¹¹² Lásd Nedeczky Sándorral folytatott perének udvari vonatkozásait.

¹¹³ Ennek elméletileg ellentmond a fia, Ferenc kamarási címért benyújtott ősfájához csatolt leírás, melyben említésre került, hogy korábban házasodás útján a Drugeth, a Losonczy, a Báthory, a Figedy (Fügedy) és a Pogány családokkal is rokonságba kerültek, ezt azonban a mellékelt ősfán nem tudták ábrázolni, és máshol sem találtuk nyomát. ÖStA HHStA Oberstkämmereramt Ahnenproben G Nr. 112. Ennek alapján jogosnak tartjuk a feltételezést, mely szerint Gyulay Ferencnek „élő” rokoni kapcsolatokra volt szüksége az eliten belüli magasabb szintű elfogadottsághoz. A téma elméleti hátterére vonatkozóan lásd Max Weber *connubium* és *kommunitas* fogalomparájának magyarázatát. Weber 1987: 307.

¹¹⁴ Ifjabb Gyulay Ferenc gróf őspróbája 1759-ből. ÖStA HHStA Oberstkämmereramt Ahnenproben G Nr. 112.

¹¹⁵ Bár az igazsághoz hozzátartozik, hogy Julianna 1716-ban – jóval Gyulay házasságkötése előtt – meghalt. GENI <https://www.geni.com/people/Julianna-Sz%C3%A9chenyi-de-S%C3%A1rv%C3%A1r-Fels%C3%B5vid%C3%A9k-GR/6000000011079512854> utolsó letöltés: 2021. augusztus 9.

¹¹⁶ ÖStA HHStA Oberstkämmereramt Ahnenproben G Nr. 112. Gyulay Ferenc.

¹¹⁷ Ebergényi László 1700. december 5-én bárói címet nyert. Nagy 1857–1868: Pótlék-kötet, 215.

Tőle született Széchényi Juliannának két lánya, Ebergényi Helena és Eszter, akiket gróf Csáky György és gróf Viczay Jób vett nőül.¹¹⁸ Az őspróba többi része Széchényi Julianna grófnő felmenőire vonatkozik, ebből pedig kiderül, hogy a Falussyakon keresztül a Gyulayak rokonságba kerültek az Amadékkal, a Thurzókkal, a Paksyakkal, az Erdődyekkel és a Pálffyakkal,¹¹⁹ tehát Magyarország legelőkelőbb családjaival. A szociális érintkezésben ennek pedig komoly jelentősége lehetett a korban.

Mindezek birtokában Gyulay, úgy tűnik, tudatosan törekedett arra, hogy a vármegyei nemesség közegeből kiemelkedve a főnemésekre jellemző nagyúri életet éljen. 1735-ben pontosan azon a március 30-i napon, amikor grófi diplomáját kiállította számára a Kancellária, riválisát, Nedeczky Ferencet arról értesítette levélben egy barátja, hogy Gyulay Ferenc Pozsonyban mulat és 108 000 forintért készül uradalmat venni magának.¹²⁰ Ez már egy másik nagyságrend, mint amiről a korábbi birtokviták kapcsán szó volt. Hogy honnan volt Gyulaynak ennyi pénze? Rejtély.¹²¹ De nagyon valószínű, hogy korábban felhalmozott birtokjövedelméből, kereskedelmi és hitelügyleteiből, valamint a Falussy Borbála után kapott hozományból gyűlt össze a vagyona.¹²² Mindenesetre Gyulay sikeresen kijárta a Kamaránál, hogy a 17. században a homonnai Drugeth család kihalása után Bercsényi Miklós grófhhoz, majd az ő hűtlensége után 1711-ben a Magyar Kamarához került ungvári uradalmat¹²³ 1735. március 26-án – tehát négy nappal grófi címe kézhezvétele előtt – zálogjogon 100 000 forintért és 2000 aranyért átengedjék neki.¹²⁴ Ha összevetjük a birtok kamarai jegyzékben foglalt tartozékait az úrbérrendezés korában készített tabellákkal, akkor megállapítható,

¹¹⁸ ÖStA HHStA Oberstkämmereramt Ahnenproben G Nr. 112. Gyulay Ferenc. Érdemes észrevennünk, hogy a teljesen szabálytalan őspróba ellenére is sikeres volt ifjabb Ferenc kérvénye, hiszen például egy 1781-es birtokelzálogosítási/birtokátruházási ügyben már kamarásként említik. MNL OL A 57 MKL LR 58. k. 327, 328.

¹¹⁹ ÖStA HHStA Oberstkämmereramt Ahnenproben G Nr. 112. Gyulay Ferenc.

¹²⁰ Nedeczky 1891: 420.

¹²¹ Elgondolkodtató az is, hogy az 1735 előtti néhány évben jelentős kiadást jelentett számára a két főnemesi cím megszerzése is. Nem tudjuk, pontosan mennyit fizetett a bárói, majd a grófi címért, de tudjuk, hogy a század közepén a bárói címért 3000 forintot kellett kifizetni, a grófiért pedig 4500-at – tehát jelentős összegeket. Fallenbüchl 1989: 51; Halmos 1995: 453; MNL OL A 39 MKL Acta generalia 1775. Nr. 4702; MNL OL A 39 MKL Acta generalia 1793. Nr. 2314.

¹²² A vármegyei 300 forintos fizetéséből kevésbé valószínű, hogy ennyit megtakarított volna. Ekkoriban *nobile officiumként* tekintettek a vármegyei tisztségekre, tehát elvárás volt, hogy az alispánoknak legyen akkora vagyona, amelyből fenntartják nemesi életszínvonalukat. Borovszky 1900: 467. Fizetésére vonatkozóan: Kántor 1993: 4.

¹²³ MNL OL E 156 a. 157. 063. Érdekes adalék, hogy ifjabb Gyulay Ferencnek a kamarási címért benyújtott őspróbájához csatolt leírásban – mint már korábban említettem – azt olvashatjuk, hogy házasság útján szerzett rokonságban állt a Drugeth családdal. Ezt a rokonságot azonban semmi más nem erősíti meg, és a csatolt leszármazási táblán sem tüntették fel. Vélhetően az apja által zálogjogon nyert ungvári uradalomhoz való jogát igyekezett ezzel megerősíteni a kérelmező. ÖStA HHStA Oberstkämmereramt Ahnenproben G Nr. 112.

¹²⁴ MNL OL E 156 a. 145. 117.

hogyan ez egy nagyságrendileg 15 000 úrbéres holdat kitevő domínium volt,¹²⁵ amivel Gyulay egyértelműen az ország legnagyobb birtokosai közé emelkedhetett.¹²⁶ A tranzakció megtörtént, Gyulay pedig áttette székhelyét Ung vármegyébe, ahol jelentősen fejlesztette az ungvári uradalmat, a várat például részben újjáépíttette és vélhetően saját lakhatása céljaira átalakíttatta.¹²⁷ 1735. március 30. egyébként mozgalmas nap lehetett Gyulay Ferenc életében, hiszen ezen a napon grófi címe mellett Ung vármegyei főispáni kinevezését is átvehette.¹²⁸

A feltörekvő, bihari-szatmári nemesi származású, Komárom és Esztergom megyében a bene possessionatus közé emelkedő, majd élete végén Ung vármegyei várúrként élő Gyulay Ferenc egy 1740. augusztus 11-én kelt levél szerint a megelőző napokban elhunyt.¹²⁹ Karrierje nem számít szignifikánsan eltérőnek a legtöbb új arisztokrata hivatalnokétól, különösen akkor nem, ha csak a grófkort vesszük figyelembe. Élete során hatalmas vagyont halmozott fel, előkelő családokkal került rokonságba, Ung vármegye főispánja lett, illetve a főnemességben belül a zártabb grófi csoporthoz csatlakozhatott. De hogyan alakult családja további sorsa? Mit tudott kezdeni örökségével a fia?

IFJABB GRÓF GYULAI ÉS MARCZELHÁZAI GYULAY FERENC, AZ ÖRÖKÖS

1740-ben ifjabb Ferenc mindössze hatéves volt, vagyis még több mint egy évtizedre volt attól, hogy önállóan cselekvőképes legyen jogi ügyekben. Az ungvári uradalomban jelentős fejlesztések történtek, aminek köszönhetően az értéke egy 1752-es kamarai összeírás szerint 301 169 rajnai forint, illetve 40 és fél dénár volt.¹³⁰ Rendelkezett jelentős mennyiségű szőlővel is, ennek értékét 8366 rajnai forintra becsülték 1736-ban csak az előbb említett domíniumban,¹³¹ abból pedig, hogy az ungvári pincében 800 hordó fért el, feltételezhető,¹³² hogy a borkereskedelemből is jelentős bevétele volt a családnak.¹³³

¹²⁵ A MNL OL E 156 a. 105. 7. jelzetű kamarai összeírás, illetve az úrbérrendezés kapcsán készült összeírás alapján. Fónagy 2013: II. 1078–1080. Nem találtam adatot a következő részekhez: Lász, Szörte, Záhony, Kemence, Bisztra.

¹²⁶ Az úrbérrendezés korában összesen 62 olyan magánbirtokos volt, akinek a földvagyonára meghaladta a 10 000 úrbéres holdat. Fónagy 2013: I. 90–91.

¹²⁷ MNL OL E 156 a. 157. 63.

¹²⁸ MNL OL A 57 MKL LR 37. k. 360.

¹²⁹ Ujlaky Ferenc levele Nedeczky Ferenchez Gyulay haláláról. 1740. augusztus 11. MNL OL P 512 1. t. 9. cs. 1693. Lásd még: Lehoczky Pál levele Nedeczky Ferenchez Gyulay Ferenc haláláról, Polyán, 1740. augusztus 16. MNL OL P 512 1. t. 9. cs. 1692. Kiadva: Nedeczky 1891: 442, 444. Érdekes véletlen, hogy Ung vármegye főispánjává 1740 decemberében pont azt a Sztáray Imrét nevezték ki, aki szintén a 91 fős új arisztokrata csoporthoz tartozott, ő is a grófi címig jutott. MNL OL A 57 MKL LR 39. k. 40.

¹³⁰ MNL OL E 156 a. 105. 8.

¹³¹ MNL OL E 156 a. 83. 76.

¹³² MNL OL E 156 a. 105. 7.

¹³³ A borkereskedést ebben az esetben valószínűleg a földesurakra jellemző módon kell elképzelnünk, vagyis az értékesítés erre szakosodott – többnyire idegen eredetű – bornagykereskedőkön

Ennek ellenére Falussy Borbála nem maradt fiával Ungváron, hanem Karvára költözött – tehát vissza Esztergom vármegyébe.¹³⁴ A peres ügyek a Nedeczkyekkel továbbra sem zárultak le teljesen, így – bár 1752-ben még anyja az ifjú Ferenc tutrixja, vagyis a gyámja egy vitás kérdésben¹³⁵ – 1756-ban már az örökös saját nevében jár el akkor, amikor megegyezik az időközben a vármegye alispánjává választott Nedeczky Ferencsel,¹³⁶ hogy az apjával kötött alku teljesítése esetén, vagyis 4000 forint négy éven belüli lefizetése mellett a Nedeczkyek visszakaphatják az általuk követelt birtokokat.¹³⁷

Ifjabb Gyulay Ferenc karrierjéről kevés tudható. A fent említett egyezség idején kapitányként szolgált.¹³⁸ 1759-ben sikeresen folyamodott a kamarási címért,¹³⁹ 1764-ben pedig még mindig lovaskapitányként szolgált, amikor összeírták Ung vármegyei főnemesként.¹⁴⁰ Főrendként vett részt az 1764–1765. évi diétán.¹⁴¹

Mi történt a birtokaival? Úgy tűnik, élete végére szinte mindet elvesztette. A Nedeczkyekkel kötött megegyezés után 1755-ben még bírta Karvát,¹⁴² illetve 1764-ig övé volt zálogjogon az ungvári uradalom is, ekkor azonban

keresztül történhetett. Ettől függetlenül jelentős bevételt jelenthetett Gyulaynak. További kutatást igényelne, hogy az új arisztokraták között mennyien voltak azok, akik vagyontuk ilyen módon is gyarapították, azonban a jelenlegi ismereteink alapján is elmondható, hogy például a két lépcsőben gróffá emelt Sztáray Mihály jelentős lépéseket tett konfiskált tokaji szőlők megszerzésére (Herzog 1923: III. táblázat), a hozzá hasonlóan előbb báróvá, majd gróffá emelt Döry Ferenc is tokaji szőlőkkel bírt (Ulrich–Pozsonyi 2009: 68). Ugyanitt voltak dülői báró Szentmiklóssy Istvánnak (Lehoczky 1904: 124), ahogyan az egyik legtehetősebb báróvá emelt protestáns család tagjának, Vay Miklósnak is (Szakály 2003: 34), míg báró Jókay János Bazinban rendelkezett szőlőkkel (Szelepcsényi György végrendelete 1684. <http://www.szelepcsényi.hu/tablazatok/szelepcsényi-gyorgy-ersek-vegrendelete> – utolsó letöltés: 2021. augusztus 9.), báró Babocsay Pál családjának és Kerekes Zsigmondnak pedig szintén Pozsony környékén voltak szőlői (Pongrácz et al. 2008: 31; Kerekesházy 1938: 177).

¹³⁴ Nedeczky 1891: 451. 1743-ban már biztosan itt lakott, lásd Borovszky 1908a: 22–23.

¹³⁵ Nedeczky 1891: 553.

¹³⁶ Borovszky 1907: 500.

¹³⁷ Megegyezés ifj. Gyulay Ferenc és Nedeczky Ferenc között, 1756. február 10. MNL OL P 512 1. t. 9. cs. 1470. Kiadva: Nedeczky 1891: 456–457; Virág 2003: 86. Utóbbinál 1755 az egyezés éve.

¹³⁸ Nedeczky 1891: 456.

¹³⁹ ÖStA HHStA Oberstkämmereramt Ahnenproben G Nr. 112. Gyulay Ferenc.

¹⁴⁰ Komáromy 1900: 239. Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a Csáky család anyagai közt őriznek egy leveleskönyvet Gyulay Ferencről, aki a Löwenstein ezred kapitánya volt, a levelek évköre pedig 1760–1763 közé esik, tehát az idézett összeírással közel egyidős. Elképzelhető, hogy Ung vármegyében ezt a Gyulay Ferencet írták össze, akiről azonban a levelezésből kideríthető, hogy a marosnémeti és nádaskai Gyulay család tagja. MNL OL P 77 III. sor. 391. t. fol. 235. Gyulay Ferenc levele Csáky Jánoshoz, Györgyöz és Imréhez. Kassa, 1763. február 1. Az idézett levélben egyértelműen jelzi, hogy Haller György a rokona, innen tudható, hogy nem az általam vizsgált gyulai Gyulay Ferencről van szó.

¹⁴¹ Diaeta adatbázis. Az 1790–1791-es országgyűlésen azonban már csak követet küldött maga helyett. Diarium 1791: XIX. Ugyanígy az 1796-os országgyűlésen is távollévő főrend: *Diarium* 1796: XX. Az 1802-es országgyűlés feljegyzéseiben már egyáltalán nem szerepel, így valószínűleg eddigre meghalt. *Naponként-való* 1802: XI, XVII–XXIII.

¹⁴² Borovszky 1908a: 23. Bár elméletileg ebben az évben át kellett adnia a Nedeczkyeknek Bikalt, Karvát és Dunaradványt. Virág 2003: 86.

a Kamara visszaváltotta.¹⁴³ Az úrbérrendezés korában Marcelházát 1068, Madart pedig 2929 úrbéres holddal írták össze a nevében.¹⁴⁴ Ennek alapján azt gondolhatjuk: pusztán ebből a két birtokból is elegendő bevétele lehetett ahhoz, hogy ne legyenek komolyabb anyagi gondjai. A források azonban mást sejtetnek. 1781-ben a marcelházai uradalmat, melynek Madar és Pat is része volt, Pálffy Károly gróf részére zálogba adta, majd 1783-ban átruházta rá, végül 1794-ben Pálffy szabályos birtokadományt nyert ezekre a birtokokra az uralkodótól.¹⁴⁵ Vélhetően ez különösen fájó veszteség lehetett az ifjabb grófnak, hiszen – bár az előnévadományozásnak hivatalos nyomát nem találtuk – apjával ellentétben ő nem csak a *gyulai* predicatumot használta, hanem a *marcelházait* is,¹⁴⁶ ennek ellenére végül ettől a birtoktól is meg kellett válnia.

Mi maradhatott élete végére ifjabb Ferencnek apja „művéből”? A birtokokból érdekes módon az eddig szinte semmilyen szerepet nem kapó, Bihar vármegyei Nagypacal 1796 körül még ifjabb Gyulay Ferenc tulajdonában volt.¹⁴⁷ Megmaradt természetesen a grófi cím is, bár hogy ez mennyit ért egy elszegényedő lovaskapitánynak, nehezen megállapítható. A tényből, hogy 1754 és 1764 között nem sikerült magasabb tiszti fokozatot nyernie, nem sok jóra következtethetünk a katonai karrierje kapcsán.¹⁴⁸ Nincs nyoma feleségnek vagy törvényes örökösöknek sem, így a Gyulayak grófi ága a címszerző és nagy vagyongyarapító Ferenc fiában minden jel szerint kihalt.

¹⁴³ Ember 1983: 28.

¹⁴⁴ Fónagy 2013: II. 984.

¹⁴⁵ MNL OL A 57 MKL LR 58. k. 327–336.

¹⁴⁶ MNL OL A 57 MKL LR 58. k. 327–328.

¹⁴⁷ Vályi 1796–1799: III. 1. Paczal. Említésre érdemes, hogy a család köznemesi ága a 20. századig virágzott. 1760-tól a véggyulai előnevet, 1782-től pedig egységesen az 1606-ban nyert címet használták. Az egyik családtagjuk, Ferenc pedig 1715-ben székelyhídi főszolgabíró, ami, mint Baán Kálmánnál láthattuk, az egyik birtokuk volt Bihar vármegyében. Kempelen 1911–1932: XI. 595; Baán 1942–1945: 382. A család tagjai a 19. század első felében főként Érendrédén, Szatmárban születtek és töltöttek be különböző hivatalokat (bár az úrbérrendezés korában nem írtak itt össze Gyulay néven birtokost. Fónagy 2013: I. 502–503). Érdekes, hogy egyikük, az 1817-ben született Antal református egyházmegyei tanácsbíró volt. A református szádra máshol is találunk példát, az 1894-ben született István református presbiter volt. Valószínűleg az ő leszármazottja lehetett a Baán Kálmánnál említett, a családi levéltárat őrző diósgyőri lakos, Gyulay Tibor, mivel Gyulay István neve mellett azt olvashatjuk, hogy magyar királyi vasgyári főtisztviselő, házasságát 1920. szeptember 2-án a diósgyőri vasgyárban kötötte, gyermekei születési dátuma mellett pedig szintén a diósgyőri vasgyár látható. Kempelen 1911–1932: XI. 596; Baán 1942–1945: 382.

¹⁴⁸ Esetét érdemes összevetni a szintén a 18. században főnemesi címet szerző Kray Pál Ferenc nevű fiáival. Itt az ifjú Kray Ferencet valószínűleg az elszegényedéstől és karrierje derékba törésétől, hogy apja hathatósan egyengette tékozló fia előmenetelét. Lázár 2013: 246–249. Ifjabb Gyulay Ferenc, mivel hatévesen elvesztette az apját, erre a támogatásra nem számíthatott.

ÖSSZEGRZÉS

Mire következtethetünk tehát a Gyulay Ferenc kapcsán elvégzett mikrovizsgálattunkból? Hogyan árnyalhatjuk a prozopográfiai kutatás eredményeit? A korábbi feltárásból kiderült, hogy 1711 és 1754 között csak két lépcsőben tudtak köznemesek a főnemesség exkluzívabb csoportjába emelkedni.¹⁴⁹ Közülük, mint említettük, elsőként Gyulay Ferenc érte el ezt a szintet.¹⁵⁰ Az új arisztokrata grófok jellemzően jómódú köznemesi családokból származtak, ez Gyulay Ferenc esetében is így volt, azonban nála némi csavart jelentett, hogy apjával ellentétben nem Szatmár vármegyében futott be hivatalnoki karriert,¹⁵¹ és nem is Biharban, ahol szintén voltak örökölt birtokai,¹⁵² hanem Komárom és Esztergom vármegyében. Részben valószínűleg ezzel magyarázható, hogy a legtöbb gróffal szemben ő nem lépett tovább regionális vagy országos hivatalviselés felé, hanem – a teljes grófi csoportot vizsgálva Dessewffy Sámuelhez hasonlóan¹⁵³ – megmaradt megyei szinten, és csak grófi címének elnyerésekor jutott el az általa viselt legmagasabb pozícióba, és lett egy újabb vármegyében, Ungban főispán.¹⁵⁴ Esete ismételt

¹⁴⁹ Szemethy 2020a: 238.

¹⁵⁰ Szemethy 2020a: 154. Sikeres felemelkedésének lehetett egy eddig nem említett eleme is. Elképzeltető, hogy családja konvertita ágából származott. Erre nincs semmilyen közvetlen bizonyíték, ugyanakkor két dolgot érdemes átgondolnunk. Egyrészt a címereslevelet nyert felmenői Bocskai mellett harcoltak a Habsburgok ellen, szatmári-bihari-ugocsi köznemesek voltak a 16–17. század fordulóján egy alapvetően protestánsok által lakott vidéken. Kempelen 1911–1932: XI. 595. A település, amelyről nemesi előnevüket nyerték, és ahonnan eredetileg származhattak, a 18. század végén és a 19. század elején is szinte kizárólag református lakosú volt. Vályi 1796–1799: II. 126. Gyula; Fényes 1984 [1851]: Gyula, Ugocsa vármegye. Másrészt a 19. századi leszármazottak között több családdal is találkozhatunk, akik a köznemesi ághoz tartoztak, és a református egyházhoz kapcsolódtak. Kempelen 1911–1932: XI. 596. III. Károly és Mária Terézia idején egy protestáns köznemes sem nyerhetett magyar főnemesi címet, azonban a konvertitáknak erősen kedvezett a bécsi udvar. Szemethy 2020a: 44, 237. Vö. Draveczky Gábor esetével: Szemethy 2020a: 29–35. Ugyancsak családjuk konvertita ágából származtak a következő rangemelésben részesültek: Berzeviczy Ferenc, Szepessy László, Szentmiklóssy István, Döry Ferenc, László és András, Szluha Ferenc, Vay László, Dávid Károly, Szentiványi János, Splényi Gábor Antal, Hadik András, Brunszvik Antal, Kray Pál, illetve lehet, hogy Szelezky Márton is. Szemethy 2020a: 237–238. A rangemelésben részesült Gyulay Ferencről egészen biztosan tudható, hogy katolikus volt, hiszen például a majki kamalduli kolostorban az egyik cellát az ő adományából építették, ahogyan azt az ott olvasható felirat is megörökítette: *Comes Franciscus Gyulay de eadem, S. C. Regiaeque M. Consiliarus, Arcis et Dominii Ungvár Dnus, Comitatus de Ung perp. supr. Comes, et Comitissa Barbara Falussy, pietatis ergo hanc cellam extrui iussere.* Nagy 1884; Fényes 1848, 194.

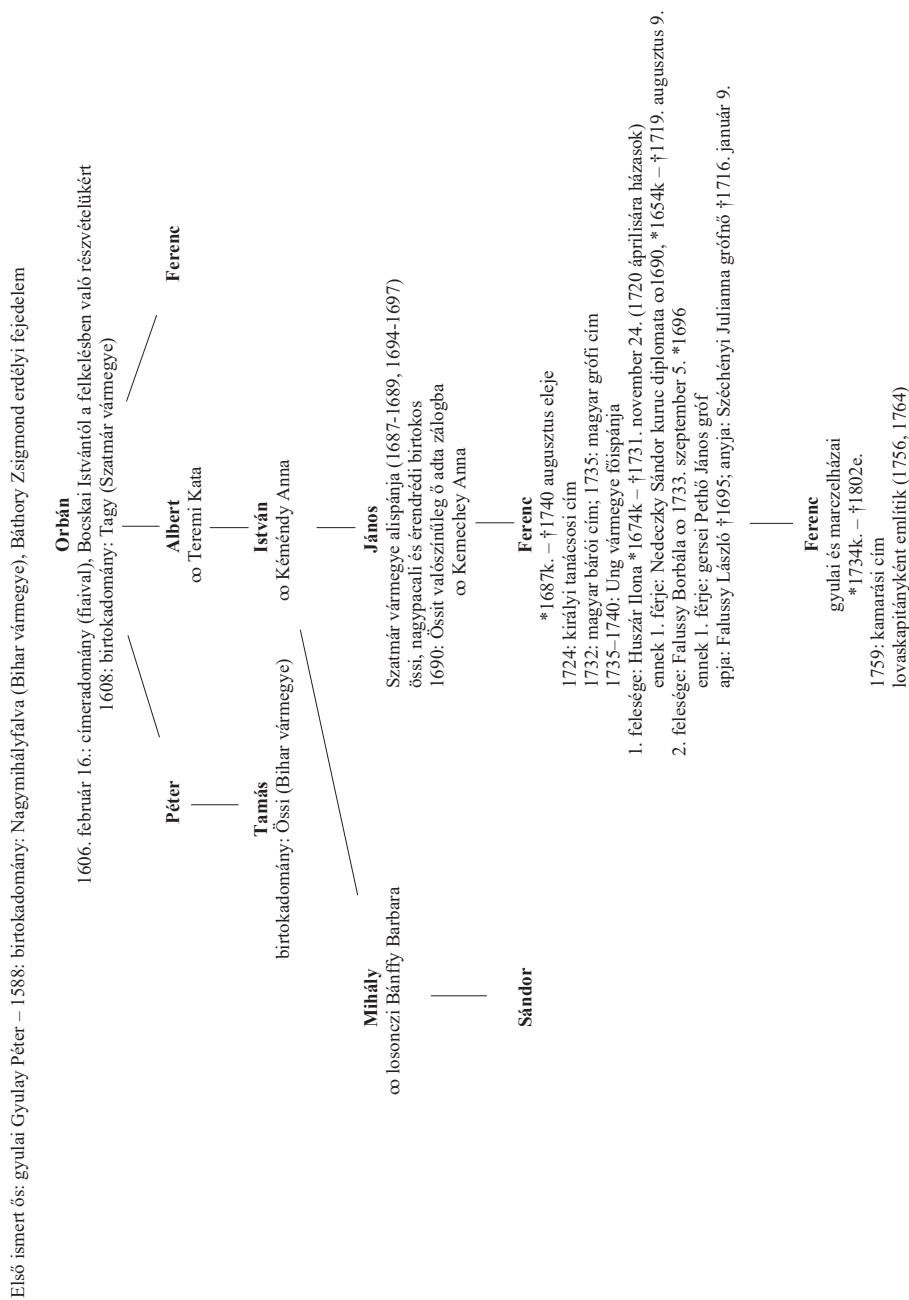
¹⁵¹ Olga Khavanova felhívja a figyelmet arra, hogy az apák szolgálatait sok esetben a fiúk életében hálalta meg az udvar. Khavanova 2014: 1214, 1218, 1220. Gyulay Ferenc esetében, bár mindkét oklevélben megemlíti az apját, aki jó szolgálatot tett az udvarnak Szatmár vármegye országgyűlési követeként és alispánjaként, valószínűleg ennél lényegesebb volt az idősebb Gyulay Ferenc kiemelkedő ambíciója a felemelkedés kapcsán, vagyongyarapodása, udvari kapcsolatai, illetve vármegyei szolgálatai (véleményem szerint ebben a sorrendben). MNL OL A 57 MKL LR 36. k. 705–709; uo. 37. k. 356–359.

¹⁵² Vályi 1796–1799: III. 1. Paczal.

¹⁵³ Szemethy 2020a: 156.

¹⁵⁴ MNL OL A 57 MKL LR 37. k. 360; uo. 39. k. 39–40; Fallenbüchl 1994: 106.

1. ábra

A gyulai Gyulayak családfája

megerősíti azt a képet, amelyet a teljes 91 fős új arisztokrata csoport kapcsán már bemutattam, mely szerint a befutott karrierív mellett legalább annyira fontos, ha nem fontosabb más tényezőket, például a birtokvagyon méretét vagy a családi kapcsolatok jelentőségét megvizsgálni.¹⁵⁵

Gyulay Ferenc beillik a 18. század első felének nagy birtokgyarapítói közé. A grófi címig jutók közül Grassalkovich Antalhoz, Niczky Kristófhhoz, a Festetics és az Almássy családokhoz hasonlóan,¹⁵⁶ ha zálogjogon is, de bőven 10 000 hold feletti birtokvagyonhoz sikerült jutnia, melyet a főnemesi cím mellett¹⁵⁷ fiára és egyben örökösére hagyhatott, megteremtve ezzel a főnemesi életszínvonalhoz szükséges anyagi hátteret.

Házasodási stratégiája szintén nem kirívó sem a grófok körében, sem pedig a teljes csoporton belül. A főnemesség magasabb szintjéig eljutó személyekről elmondható, hogy 34 házastárból 18 esetben köznemesi származású személyeket vettek nőül, ebbe a csoportba tartozott Gyulay mindkét felesége is.¹⁵⁸ A mikroelemzésből kiderült, hogy mindkét esetben fontos motivációt jelentett a párválasztáskor a jelentős hozomány, amelyet feleségeivel nyert.¹⁵⁹ A 18. századi új arisztokraták között számos példát találunk arra, amikor a kevésbé tehető vármegyei vagy alacsonyabb rangú katonatiszti szintről egy előnyös házasságnak köszönhetően emelkedett fel valaki. Jelentős hozományhoz jutott felesége által például Orczy István, Vajay László, Rudnyánszky József, Kerekes Zsigmond, Kray Pál, illetve valószínűleg anyja révén Berzeviczy Ferenc.¹⁶⁰

A vagyoni gyarapodás mellett szintén fontos volt Gyulay Ferenc második feleségének előkelő származása, főnemesi családokkal való rokonsága. Ennek köszönhetően – egyébként a teljes 91 fős új arisztokrata csoportban nem egyedülálló módon, lásd Újváry László példáját¹⁶¹ – bár anyósa, a főnemesi származású Széchényi Julianna grófnő már a házassága előtt jóval elhunyt,¹⁶² fia anyai ágon ettől függetlenül főnemesi felmenőkkel is rendelkezett.¹⁶³

A vagyonszerű gyarapodás szemmel látható jele a nagy birtok és a jelentős hozomány, azonban Gyulay Ferenc esetében többször előkerült az aktív hitelezői

¹⁵⁵ A teljes 91 fős csoportból 19 esetben a rangemelésben részesült személy karrierje nem játszott lényeges szerepet a főnemesi cím elnyerésében. Szemethy 2020a: 39.

¹⁵⁶ Szemethy 2020a: 160.

¹⁵⁷ MNL OL E 156 a. 105. 7.

¹⁵⁸ Szemethy 2020a: 246. A gróffá emelt személyek többi házastársa a következő módon oszlott meg: négy régebbi eredetű főnemes, hat új arisztokrata, hat idegen eredetű, így láthatjuk, hogy a frissen felemelt személyek még kevésbé tudtak a hagyományos elit tagjaival összeházasodni. Szemethy 2020a: 246.

¹⁵⁹ Nedeczky 1891: 396; Gecevényi 1993: 244.

¹⁶⁰ Szemethy 2020b: 41–42.

¹⁶¹ A bárói címet nyert Újváry László nagyanyja Nadányi Zsófia bárónő volt. Szemethy 2020a: 115.

¹⁶² Julianna 1716-ban meghalt. GENI <https://www.geni.com/people/Julianna-Sz%C3%A9chenyi-de-S%C3%A1rv%C3%A1r-Fels%C3%B5vid%C3%A9k-GR/600000011079512854> – utolsó letöltés: 2021. augusztus 9.

¹⁶³ ÖStA HHStA Oberstkämmeramt Ahnenproben G Nr. 112. Gyulay Ferenc.

tevékenység, amely már apja életében is fontos elem lehetett. További kutatásokat igényelne annak megállapítása, hogy ez a tevékenység mennyire volt általános az új arisztokraták között, de eddigi adataink alapján tudjuk, hogy semmiképpen sem volt egyedülálló. Jelentős hitelezői tevékenységet folytatott például a bárói rangemelésben részesült Meskó Ádám és Döry László,¹⁶⁴ de ismert az is, hogy a szintén báróvá emelkedő Jászy Pál 20 000 forint kölcsönt adott Esterházy János grófnak a tatai uradalom megvételéhez.¹⁶⁵ A korábban már említettek szerint jelentős hozományhoz jutó Kerekes Zsigmond is hitelezőként forgatta meg tőkéjét,¹⁶⁶ illetve természetesen a korszak egyetlen görög kereskedőként bárói címet nyert tagja, Horváth Mihály is jelentős hitelezői tevékenységet folytatott.¹⁶⁷

A tanulmányom elején idézett vád, mely szerint a 18. század folyamán a magyar főnemesség felhígult alacsony származású udvari kegyencekkel, Gyulay Ferenc esetére nem igaz. Családja vélhetően már a 16. században nemesi címet viselt, jómódú megyei hivatalnok felmenői voltak, jelentős vagyonnal rendelkezett, a főúri reprezentáció megteremtéséhez még az ungvári várat is felújította maga és örökösei számára. Ennél azonban nem lépett tovább, nem vállalt szerepet országos vagy regionális kormány szerv működésében. Alapvetően nem az udvar, hanem sokkal inkább a saját érdekei mentén alakította életét.

Mindezek ellenére az sem számít igazán különlegesnek, hogy fia nem tudott élni az apja által teremtett lehetőségekkel. Az új arisztokrata családokat részben demográfiai tényezők, vagyis a gyermektelenség, részben pedig a tehetséges örökös hiánya sújtotta.¹⁶⁸ Gyulay Ferencnek, bár élete kései szakaszában, de született egy fia, ő azonban nem házasodott meg,¹⁶⁹ örökösei így nem maradtak, élete során pedig szakítva a családi hagyománnyal katonának állt, birtokait szinte kivétel nélkül eltékozte, így Gyulay Ferenc is abba a 21 fős csoportba tartozott,

¹⁶⁴ Ulrich 2008: 449.

¹⁶⁵ Fülöp 1992: 51.

¹⁶⁶ Kerekesházy 1938: 180.

¹⁶⁷ Szemethy 2020a: 234–235.

¹⁶⁸ Vö. Kerekes Zsigmond és fia, Károly esetével (Kerekesházy 1938) vagy Száraz György két fogatékos fiának esetével (Gesztli 1972: 57). Illetve a korábban már idézett Kray Ferencsel. Lázár 2013: 246–249.

¹⁶⁹ Nem sikerült kideríteni, hogy pontosan mikor halt meg ifjabb Ferenc, de egészen biztos, hogy megérte a felnőttkort. Vályi András 18. század végi könyvében birtokosként szerepelt, de az 1802. évi diétán már a hiányzó főrendek között sem szerepelt, így elképzelhető, hogy ekkor már nem élt. Vályi 1796–1799: III. 1. Paczal; *Naponként-való* 1802: XI, XVII–XXIII. Rejtély az is, hogy miért nem házasodott meg. Katonatisztként elméletileg a házasságkötéskor le kellett tennie egy bizonyos összeget; mivel tudjuk, hogy a házasságkötésre legjellemzőbb életszakaszban kapitány volt, így megállapítható, hogy a szükséges összeg 2000 forint volt. Zachar 2004: 86. A 28, 1711 és 1799 között felemelt gróf gyermekeinek házasodási lehetőségét áttekintve megállapítható, hogy apjuknál nagyobb eséllyel tudtak régebbi eredetű, előkelőbb családokból házastársat találni, hiszen 60 házastársból 20 tartozott ebbe a csoportba, valamint 8-an új arisztokraták, 18-an jellemzően főnemesi címmel rendelkező idegen eredetű személyek, valamint 14-en köznemesi származásúak voltak. Szemethy 2020a: 247. Hogy ifjabb Gyulay Ferenc miért nem tudott élni ezzel a potenciállal? Valószínűleg a birtokai elvesztése mögötti folyamatos anyagi nehézségei szolgálhatnak magyarázatul.

amelynek főnemesi ága kihalt a rangemelésben részesült személyben vagy annak gyermekében.¹⁷⁰

Összegezve az eddig leírtakat, jelen tanulmányomnak nem az volt a célja, hogy egy atipikus pályáivet befutó új arisztokrata személy életét elemezzem benne, hanem arra próbáltam meg felhívni a figyelmet, hogy a prozopográfia módszerével elvégzett társadalmicsoport-elemzést érdemes a források minél szélesebb körét bevonva mikrotörténelmi igényű esetelemzésekkel árnyalni. Gyulay Ferenc kapcsán ennek eredményeként sikerült láthatóvá tenni a cselekvő egyént, az ambíciózus hozományvadászt, a hitelező, kereskedő, fogadótulajdonos köznemest, aki ki mert lépni családja hagyományos Szatmár és Bihar vármegyei környezetéből, hogy egy olyan társadalmi kontextusban építsen magának karriert, szerezzen feleséget és gyarapítsa birtokvagyonát, ahol jóval csekélyebb beágyazottsággal rendelkezett. Ezek után, felismerve a kínálkozó lehetőséget, ezt a környezetet is hátra hagyta, és jómódú vármegyei nemesből báró, majd gróf, ungi főispán és igazi várúr lett. Bár a fennmaradt forrásoknak köszönhetően kivételesen jól láthatóvá vált számunkra Gyulay Ferenc jelleme, motivációi és életútja, vélhetően a század folyamán főnemessé emelkedő személyek között nem számítottak atipikusnak a hozzá hasonló karakterű emberek. Ennek igazolására érdemes a prozopográfiai elemzés eredményeit további források bevonásával, illetve a mikrotörténelem módszertanával készült esetelemzésekkel tovább árnyalni.

FORRÁSOK

- Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára (Komárom) (MNL KEML)
 Palásthy család levéltára.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
 Magyar Kancelláriai Levéltár (MKL)
 A 39 Acta generalia.
 A 57 Királyi Könyvek (LR).
- Magyar Kamara Levéltára
 E 156 Urbaria et conscriptiones.
- Családi levéltárak
 P 77 Csáky család levéltára.
 P 512 Nedeczky család levéltára.
- Niederösterreichisches Landesarchiv (St. Pölten) (NÖLA)
 Herrschaftsarchiv Marchegg – Fürstliches Pálffy Archiv von Malacka.
- Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA)
 Haus-, Hof und Staatsarchiv (HHStA)
 Oberstkämmereramts Ahnenproben.

¹⁷⁰ Szemethy 2020a: 249.

- Diarium Comitiorum Regni Hungariae, ab Augustissimo Romanorum Imperatore, et Hungariae Rege Leopoldo Secundo in Liberam Regiamque ac Metropolitanam Civitatem Budensem, in diem 6tam Junii anni 1790. indictorum, ac Die 3tia Novembris in Liberam Regiamque civitatem Posoniensem translatorum, ibidemque die 13tia martii anni 1791. conclusorum.* Buda, 1791.
- Diarium Comitiorum Regni Hungariae a Serenissimo, ac Potentissimo Hungariae, et Bohemiae Rege Francisco in Liberam, ac Regiam Civitatem Posoniensem in diem 6tam Novembris anni 1796. indictorum.* Pozsony, 1796.
- Gyulay Lajos 1868: *Kegyeltekoszorú.* Réthy Lipót nyomdája, Arad.
- Károlyi Sándor 1994: Károlyi Sándor levelei feleségéhez. 1704–1724. 1–2. kötet. Közreadj.: Csobó Péter et al. KLTE, Debrecen.
- Naponként-való jegyzései az 1802dik esztendőben felséges második Ferentz római tsászárr Magyar, és Tseh ország koronás királya által Posony szabad királyi várossában pünkösd havának [május] 2-dik napjára rendeltt, s ugyan ott azon esztendőben mind szent.* Buda, 1802.
- Végrendelet 1884: Gyulay Ferencz végrendelete, 1691. (Közli: Szilágyi Sándor.) *Történelmi Tár* (7.) 1. 137.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Acsády Ignác 1944: *A magyar jobbágyság története.* Budapest.
- Argus 1888: A Siebmacher-féle magyar czímergyűjtemény. *Turul* (6.) 1. 46–47.
- Baán Kálmán 1942–1945: Kisnemes családok levéltárai. *Levéltári Közlemények* (20–23.) 376–383.
- Barkóczy László – Fülöp László 2018: Gróf marosnémeti és nádaskai Gyulai Ferenc. *Művelődés* (71.) 2. <https://muvelodes.net/emlek-lapok/grof-marosnemeti-es-nadaskai-gyulai-ferenc> – utolsó letöltés: 2021. augusztus 9.
- Barta János 1984: *A kétféjű sas árnyékában.* (Magyar história.) Gondolat, Budapest.
- Barta János 2000: *A tizennyolcadik század története.* (Magyar századok.) Pannonica, Budapest.
- Borovszky Samu (főszerk.) 1900: *Szabolcs vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Akadémiai, Budapest.
- Borovszky Samu (főszerk.) 1907: *Magyarország vármegyéi és városai. Komárom vármegye és Komárom.* Akadémiai, Budapest.
- Borovszky Samu (főszerk.) 1908a: *Magyarország vármegyéi és városai. Esztergom vármegye.* Akadémiai, Budapest.
- Borovszky Samu (főszerk.) 1908b: *Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye.* Akadémiai, Budapest.
- Böszörményi János 1982: Hadak útján – hadak szolgálatában. II. *Irodalmi Szemle* (25.) 2. 141–145.
- B. Szabó Mihály 1929: A régi vármegye. *Esztergom és Vidéke* (50.) 98. 5–6.
- Diaeta adatbázis <http://szijarto.web.elte.hu/diaeta-index.html> – utolsó letöltés: 2021. augusztus 9.

- Ember Győző 1983: Magyarország közigazgatása, 1711–1765. *Levéltári Közlemények* (54.) 3–100.
- Fallenbüchl Zoltán 1989: *Mária Terézia magyar hivatalnokai*. (Történeti statisztikai füzetek 10.) KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, Budapest.
- Fallenbüchl Zoltán 1994: *Magyarország főispánjai 1526–1848*. Argumentum, Budapest.
- Fekete Nagy Antal 1933: A báró Rudnyánszky család levéltára. *Levéltári Közlemények* (11.) 20–21.
- Fényes Elek 1848: *A magyar birodalom statistikai, geographiai és történeti tekintetben*. Fényes Elek, Pest.
- Fényes Elek 1984 [1851]: *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leiratik*. Állami Könyvterjesztő Vállalat, Budapest.
- Fónagy Zoltán 2013: *A nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában*. 1–2. kötet. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest.
- Fülöp Éva 1992: A két Galla és Bánhida az újjászerveződő tatai uradalomban a XVIII. század derekán. In: Somorjai József (szerk.): *Tatabánya 45 éve város. Tatabánya városá nyilvánításának 45. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencia előadásainak anyaga*. (Tudományos füzetek 7.) Komárom-Esztergom Megyei önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Tata, 47–58.
- Geni adatbázis <https://www.geni.com/> – utolsó letöltés: 2021. augusztus 9.
- Gecsényi Lajos 1993: Egy köznemesi család a XVII. században (A Falussyak). In: Dominkovits Péter – Turbuly Éva (szerk.): *Házi Jenő emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére*. Soproni Levéltár, Sopron, 237–251.
- Geszi Eszter 1972: A nagytétényi kastély története. In: *Magyar Műemlékvédelem 1969–1970*. (Országos Műemléki Felügyelőség kiadványai 6.) Akadémiai, Budapest, 53–61.
- Grünwald Béla 1910: *A régi Magyarország 1711–1825*. Franklin, Budapest.
- Gyalay Mihály 1997: *Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon*. 2. kötet. Egeler, Budapest.
- H. Balázs Éva 1989: A felvilágosult abszolutizmus Habsburg variánsa. In: Ember Győző – Heckenast Gusztáv (főszerk.): *Magyarország története*. 4/3. kötet. Akadémiai, Budapest, 831–929.
- Halmos Károly 1995: Rangemelések a Habsburg Monarchiában. In: Á. Varga László (szerk.): *Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok a 65 éves Bácskai Vera tiszteletére*. (Rendi társadalom – polgári társadalom, Supplementum.) Csokonai, Debrecen, 445–481.
- Herzog József 1923: A tarcali királyi uradalmi és kincstári szőlő keletkezése. *Levéltári Közlemények* (1.) 248–277.
- Kántor Klára 1993: Esztergom vármegye és tisztkara a 17–18. században. A tisztkar II. *Esztergom és Vidéke* (8.) 17. 4.
- Kempelen Béla 1911–1932: *Magyar nemes családok*. 1–11. kötet. Grill, Budapest.
- Kerekesházy József 1938: Báró Kerekes Zsigmond a Márta Terézia-rend lovagja. *Hadtörténelmi Közlemények* (39.) 3–4. 153–204.

- Khavanova, Olga 2014: „Kitűnő tehetséggel ellátott, különböző nyelveket tudó, jogok tudásával rendelkező...” Hivatalnoki pályafutások a Magyar Kamaránál a felvilágosult abszolútizmus idejében. *Századok* (148.) 1208–1228.
- Komáromy András 1900: Magyarországi főurak összeírása 1764-ben. *Nagy Iván Család-történeti Értesítő* (2.) 2. 233–241.
- Lázár Balázs 2013: *Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornak katonai pályája*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest.
- Lehoczky Tivadar 1904: A primóczi Szentmiklóssy család. *Turul* (22.) 2. 119–130.
- Nagy Iván 1884: A kihalt gyulai gróf Gyulay családról. *Turul* (2.) 2. 83–84.
- Nagy Iván 1857–1868: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Ráth, Pest.
- Nedeczky Gáspár 1891: *A Nedeczky család*. Hunyadi Mátyás-Intézet, Budapest.
- ‘Nedeczky Sándor’ szócikk. In: Magyar Életrajzi Lexikon. 1000–1990. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/> – utolsó letöltés: 2021. augusztus 9.
- Pongrácz, Denis et al. 2008: *Pozsony vármegye nemes családjai*. Méry Ratio, [Somorja].
- Poór János 2009: *Megbékélés és újjáépítés. 1711–1790*. Kossuth, Budapest.
- R. Várkonyi Ágnes 1989: A társadalom a 17–18. század fordulóján. In: Ember Győző – Heckenast Gusztáv (főszerk.): *Magyarország története*. 4/1. kötet. Akadémiai, Budapest, 125–156.
- Siebmacher, Johann 1893: *Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephanskronen, J. Siebmacher’s grosses und allgemeines Wappenbuch*. (Hgg. Géza Csergheő – Iván Nagy.) Bauer & Raspe, Nürnberg.
- Siebmacher, Johann 1894: *Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephanskronen, Supplementband. J. Siebmacher’s grosses und allgemeines Wappenbuch*. (Hgg. Géza Csergheő – József von Csoma.) Bauer & Raspe, Nürnberg.
- Szalay Béla – Vajdas Lajos (szerk.) 1938: *Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék múltja és jelene*. Magyar Vármegyék és Városok Múltja és Jelene kiadóhivatala, Budapest.
- Szakály Orsolya 2003: *Egy vállalkozó főnemes. Vay Miklós báró (1756–1824)*. ELTE Eötvös, Budapest.
- Szemethy Tamás 2020a: *Katonabárók és hivatalnok grófok. Új arisztokráciák a 18. századi Magyarországon*. MNL – BTK TTI, Budapest.
- Szemethy Tamás 2020b: A 18. századi új elit vagyoni helyzete a Magyar Királyságban. *Korall* (21.) 81. 30–52.
- Szijártó István 2014: *A történelem mikroszkópja. A mikrotörténelem elmélete és gyakorlata*. L’Harmattan, Budapest.
- Szirmai Szirmay Antal 1809: *Szathmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmerete*. Kir. Magyar Universitas, Buda.
- Ulrich Attila 2008: Egy nemesi karrier a XVIII. század elején. A birtokszerző „üzletember”, jóbaházi Döry László. *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve* (50.) 445–455.
- Ulrich Attila – Pozsonyi József 2009: *A Jobaházy Döry család története*. Tiszántúli Történelem Társaság, Debrecen.

- Vályi András 1796–1799: *Magyar országnak leírása, mellyben minden hazánkbéli várme-
gyék, városok, faluk, puszták; uradalmak, fábrikák, huták, hámorok, savanyú, és orvosló
vizek, fürdoházak, nevezetesebb hegyek, barlangok, folyó vizek, tavak, szigetek, erdők,
azoknak hollételek, földes urok, fekvések, történetyek, külömbféle termésbéli tulajdonsá-
gaik, a' betuknek rendgyek szerént feltaláltatnak.* 1–3. kötet. Királyi Universitas, Buda.
- Vásárhelyi Miklós – Szluha Márton 2005–2013: *Magyar császári és királyi kamarások
ősfái 1740–1918.* 1–3. kötet. Heraldika, Budapest.
- Virág Zsolt 2003: *Magyar kastélylexikon. Komárom-Esztergom megye kastélyai és kúriái.*
Fo-Rom Invest, Budapest.
- Vörös Károly 1989: A társadalmi fejlődés fő vonalai. In: Ember Győző – Heckenast
Gusztáv (főszerk.): *Magyarország története.* 4/1. kötet. Akadémiai, Budapest, 680–
681.
- Weber, Max 1987: *Gazdaság és társadalom.* 1. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó,
Budapest.
- Weis István 1930: *A mai magyar társadalom.* Magyar Szemle Társaság, Budapest.
- Wellmann Imre 1941: Az udvari ember. In: Domanovszky Sándor et al.: *Magyar művelő-
déstörténet.* 4. kötet. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 279–306.
- Zachar József 2004: *Habsburg-uralom, állandó hadsereg és magyarság 1683–1792.* Zrínyi,
Budapest.